

IVANA BRLIĆ MAŽURANIĆ
KNJIGA OMLADINI

*Obiteljska knjižnica
Josip Golubić
Zagreb, Remetinec 2*

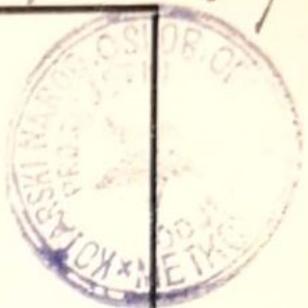

Nabavljeno uz pomoć Europske unije iz
Europskog fonda za regionalni razvoj

Ulaganje u budućnost
Europska unija

Br. 137

I. BRLIĆ-MAŽURANIĆ:

KNJIGA OMLADINI

ZAGREB 1923.

Omladini o idealima.

Ne znam, s koje strane da se latim posla i kako da u ovaj članak smjestim sve ono, što hoću da vam kažem. Jer vi, dakako, ne ljubite dugačkih uvoda, a ja opet želim, da sa radošću i sa ljubavlju pročitate sve, što je u ovoj knjizi. Ne šaljem vam je u ime zabave, već u ime veze i ljubavi, koja bi imala da nastane između vas i mene, kako to uvijek biva, kad je pisac iskren, a njegovi čitatelji sposobni da to osjete.

Hoću da vam u ovome uvodu govorim o vama, o vašoj nutrini i o vašem odnosu prema idealima, jer su ova pitanja mnogima od vas sada najbliža (a takvima i upravljam knjigu ovu), a za vašu su budućnost najvažnija.

Nemir, težnje, želje, neopisiva žudnja za nekim nepoznatim a zamašnim djelovanjem, vlada u vašim dušama. Svako od vas osjeća u sebi snagu tako veliku i nekuda neopisivu, da je pomno, pače stidljivo krije, gotovo je strašljivo čuva, kao da se boji njezine veličine, jer ne zna kolika je. Uz to je nutrina vaša u neprestanom, čas radosnom, čas bolnom metežu, uzburkana je kao u očekivanju neke velike svečanosti, kojoj treba da vi, baš vi, dadete najveće djelo svoje i da je učinite nečuveno sjajnom. I vjerujte, zaista je ovo najsvečanije razdoblje života — u opće: ovo što vi sada proživljujete, kulminacija je života i bit će od koristi, da vam se to reče. Daljega uspona od ovoga na kojemu sada stojite, nema — dalje leži nepregledna visoravan života, sa nepreglednom množinom puteva, i vi ste smućeni, jer ste je ugledali. Jest, ovo, što vi sada proživljujete, kulminacija je života u dvostrukom smislu: s jedne strane vaša su sjetila u taj čas ugledala i obuhvatila sav vanjski svijet, a s druge strane bukti u vašoj nutrinii dragocjena

kovina u plamenu stvaranja i vi treba da joj dadete oblik plemenite zlatne posude, koju poslije nijedna fizička ni moralna snaga ne će izobličiti. Vi ste, ukratko, u ovaj čas potpuni gospodari svoje budućnosti uopće. Jer samo o smjeru, koji sada udarite svome mišljenju i samo o shvaćanju života, koje sebi sada sadjelate, ovisi, hoćete li na svome putu biti pobjednici ili pobijeđeni.

No u svemu ovomu metežu duše vaše, koji je riječima teško zahvatiti, najvažniji je jedan osjećaj: vi osjećate u sebi krila, silna krila regbi razapeta, a željna da vas ponesu nekuda daleko — daleko i visoko, neka je samo što dalje od svega onoga, što vas u svagdašnjosti okružuje. — Vama, ukratko, sada treba velikih, uzvišenih ciljeva, treba vam ideal, radi kojih će se svako od vas vinuti do najveće visine, koju mu njegove lične sposobnosti dozvoljavaju. Ovi ciljevi treba da budu jasni i neosporni, te oni onda jednim mahom rješavaju kaos vaših duša.

I eto nas kod bijede, koja je vas, naime ovaj naraštaj, stigla: vi nemate tih ciljeva, jasnih i neospornih kao sunce, kojima bi vas vaša krila nosila.

Otkako postoji razvoj kulture, dakle kroz mnoga tisućljeta, bivale su mlade duše u vašoj dobi ovako uzburkane i ražarene željom za velikim, lijepim ako i neodređenim djelima. No bivalo je od vremena do vremena historijskih odsjeka, u kojima je ova žudnja i ovo mladenačko pregnuće postajalo, uslijed vanjskih događaja, tužno-nepotrebno i beznadno, te je uslijed toga vrludalo bez cilja ili je slijepo slijedilo kud god bi ga zvali.

U takovom se historijskom razdoblju danas nalazimo, i vi treba da u njemu proživite svoju mladost. Ovo je zadaća teža nego li i sami slutite, jer vi držite, da sve vaše trzavice proizlaze iz vas samih, a kad tamo, one su u ovom obliku, koji vas muči i stješnjava, posljedica današnjih historijskih prilika.

OMLADINI O IDEALIMA.

I zato omladini, danas više nego ikada, treba iskrenih i dobro mišljenih razjašnjenja.

Oni dakle između vas, koji su u gornjem mojem opisu duševnoga stanja prepoznali sebe, oni neka sa povjerenjem prate daljnje izvode moje i neka savjete moje saslušaju i prema uviđavnosti usvoje.

Prije tridesetak godina mi smo stariji bili u ovoj vašoj krasnoj mladenačkoj dobi — te kad su nas naša pregnuća goniла, kad smo stali da osjećamo kako se naša krila otimaju za ljetom, onda su visoko pred nama stajali ideali tako neosporni i tako žarko željkovani, da se o njima nije moglo da posumnja. Pričat ću vam o tim za vas davnim vremenima, da uzmognete spoznati koliko ste bogatiji u zbilji, a koliko siromašniji na idealima, nego li smo mi bili, i koliko baš uslijed toga treba da svaki od vas visoko uzdigne svoju ličnu nepatvorenu samostalnost, kako bi našao svoje ideale.

Ima naučna teza, ako i zastarjela i zabačena, koja uči da postoje tri idea: istina, dobrota i ljepota. Ta teza okuplja svijetlu stranu čovječje duše i umu oko triju jasnih i nedvoumnih točaka, i već po tome nije najgora. Ove tri svijetle točke zaista su u naše doba bile cilj mladih pregnuća, a ruho u koje smo ih zaodijevali, činilo ih je za nas još zamamnijima.

Bio je u nas — eto stara priča počinje — prvi ideal, ideal patriotski, ideal tako nedostižan, da se onaj poriv, koji nas je k njemu gonio putem, za mnoge od nas zaista opasnim, nije mogao nazvati inim, nego opojnošću. Ovo nekoliko godina svjetske povjesti velikim je zamahom promijenilo sve razmjere tako, da vi već danas, tek pet godina nakon prevrata, ni zmisliti ne možete, kolika je bila sila Austro-Ugarske monarhije, a kako malena snaga hrvatskoga naroda, vezanoga na sve krajeve. Otrgnuće naše domovine iz toga čeličnoga sklopa moglo se je zaista označiti riječju, koja u sebi krije sve divote i sve tuge: moglo se je nazvati utopijom. I gledajte! Za ovim ne-

dostižnim no jasnim i neospornim ciljem razapinjali smo mi svoj lijet. Ružna i neumoljiva zbilja okruživala nas je. Premalo su zabilježene i prebrzo zaboravljene muke, koje je podnosilo srce mladeži, slušajući tudinsku a vladalačku riječ u srcu svoje domovine! Nu upravo ta ružna zbilja ražarila je mukama, koje nam je zadavala, sve više sjaj dalekog, gotovo nemogućeg patriotskog idealu, za kojim smo strmili. — Ovog idealu vi danas nemate, a nemate ga jer ste neizmjerno bogatiji u zbilji, jer vaš vladar nije Nijemac, vrag slavenstva, jer njemačka riječ ne upravlja više korak našega vojnika, jer madžarska riječ ne upravlja naše puteve širom domovine. Toliko i još nebrojeno više ste bogatiji u zbilji! — Ali ste siromašniji za jedan ideal, i to baš za onaj, koji je od vajkada najsilnije pokretao mlada srca.

Patriotski ideal za vas je utrnuo. On sada kao jedina uzdanica sjaji samo još u onim tužnim krajevima, koji su od nas odcijepljeni i tamo će, nadajmo se, i opet svoju pravednu lozinku do pobjede privesti. Ali za nas ovdje taj je ideal dostignut; skinut je sa nebesa, donesen je među nas kao plod velikih i mnogih muka — a sada treba da primi zemaljski oblik, sada treba da se razglobi, da se raščini, da se smjesti među nama i da se uskladi sa realnim životom. Ovo je mučan, često nelijep posao — nije posao vaš. U njem su izlišne sve vaše divne odlike mladosti: vatrenost, zanos, neustrašivost — njemu treba mnogo iskustva i ustrajnosti. Vi ovo osjećate te ili instinktivno bježite od toga posla ili opet srćete u njega, jer ne znate da vam ne patri.

Vi dakle, kao i mi nekoć, nosite u svojim srcima onu najdublju žicu ljubavi, koja prožima sve biće čovjeka i koja se zove: ljubav k domovini. Nosite je u sebi, no ona u vama drhće, trza se, ne može da si pravog mjesta nađe i to s razloga, jer vi davaus ne znate kojem cilju da je posvetite, jer vi, ukratko, patriotskog idealu danas nemate. Optimali se vi ne optimali ovoj istini, ona ostaje istinom.

OMLADINI O IDEALIMA.

A ipak na vas, djeco, čekaju toliki ciljevi patriotski — čekaju da vi, plamenom svoje mladosti, učinite iz njih ideale. Govorit će vam samo o jednome, o onome koji je mome srcu najbliži: o drevnom, divnom jeziku našem. Njemu, omladino, tomu najljepšemu cvijetu drevne domovine naše, posvetite sav žar svoj.

Slušajte uvijek novim zanosom svaku riječ toga jezika punoga miline, slijedite pomnim slijedom unatrag sve karike divnoga onoga lanca, kojim je svaka ta riječ prošla, pa ćete onda, jer ste mladi, puni vatre i puni nadahnuća, pogoditi da toj riječi dadete skladnu novu kariku, da našemu jeziku pomognete sa razumijevanjem napred na njegovu slikovitom i miloglasnom putu. Osjećate i sami da je taj jezik podatan, izdjelan i bogat u najvećoj mjeri, kad treba da izrazi narodne motive, a u pogledu pjesničkih usporedbi iz narodne pjesme zauzima on gotovo jedinstveni položaj među jezicima Evrope. Ovoliku ljepotu i ovoliku tankoćutnost znao mu je dati i izdjelati narod, bez ikakove pomoći sa strane nauke, i on je u punoj mjeri izražavao sve radosti, sve boli, sve ponose i sve tuge narodne. Narod mu je tu ljepotu dao kao pravi umjetnik, izravno iz pjesničke potrebe srca svojega, i mi se tim jezikom služimo i samo kad se njime služimo, postizavamo prave umjetničke uspjehe na polju lirskoga i epskoga pjesništva, te na polju priče. No mi nemamo gotovoga i podesnoga jezika za one mnoge grane pisanoga slova, koje sačinjavaju književnost najnaprednijih naroda. Čim pređemo na polje drame, komedije, na polje romana, novele — pače i na polje sitnih, hitro nabačenih skica iz kulturnoga života, odmah je naš posao oteščan, sputan, čas vezan na uski krug riječi, čas primoran da napipava, da traži — i mjesto da se ideja ili dojam prolije svjež i neposredan, on pada riječ po riječ, gotovo se stinjava u tom polaganom prenošenju na papir i mi sa nezadovoljstvom opažamo, da sve ono što možemo u tim granama da stvorimo, daleko

zaostaje za književnim djelima te vrste u velikim literaturama. Imali smo romanopisaca i dramatičara, koji su snagom svojega talenta znali da zasjene ili da obaju ove manjkavosti — nu treba samo pomisliti, koliku visinu ljepote postizavaju prvi romano-pisci u francuskoj, talijanskoj, ruskoj literaturi, pa će se odmah uvidjeti, na kolike su poteškoće morali da nailaze naši Šenoe i naši Gjalski. A te zapreke leže jedino u neizdjelanosti i ukočenosti našega jezika za potrebe jedne svjetske literature. Evo, mladeži koja učiš, mladeži naobražena, a vatrena i puna intuitivnosti, ti pogodi kakove strukture treba da bude taj naš literarni jezik budućnosti — da bude lagan, gibak, tako reći „iskrjav“, moderan, a da ipak nigdje ne zataji svoju drevnu klicu.

Od mnogih kulturnih patriotskih posala, koji čekaju da im omladina svojom gorljivošću i svojim zanosom dade zamaha, spominjem samo ovaj jedan, jer mi je, kako rekoh, najbliži. No vaša vas nagnuća možda vode glazbi? Pa zar muzikalna riznica našeg naroda ne daje divnih uzora i zar nisu već do sada oni, koji su ih skladno upotrebili, postigli i uspjehe s njima? Ili se priklanjate slikarstvu: zar naš narod u svojoj ornamentici i u svojem skladanju boja nije učitelj prve vrsti, koji čeka da stekne prave učenike? Ili glumačkoj vještini: zar naš Hercegovac nije recitator, u kojemu trepti dubljina tragičara? Pomislite samo kako su na ovakovim narodnim, a nimalo bogatijim, temeljima izdjelali Rusi svoju literaturu, svoje slikarstvo, svoju glumačku vještinu! Oni, koje kulturni zapad prije stotinu godina gotovo ni spominjao nije, stvorili su snagom narodne osebujnosti nešto neviđeno, novo, čemu je zadivljena Evropa odavala i odaje poštovanje, trajno i iskreno. Zamislite se u to i pomislite, koji uspjeh može da okruni i vaše nastojanje, ako snagom vlastite kulture pogodite, kako treba naše narodne ljepote pretočiti u visoko kulturne ljepote. Zamislite se u to i saberite za taj posao svoje mlade sile.

OMLADINI O IDEALIMA.

Bio je u nas starijih — vraćam se staroj priči — drugi ideal, kojemu smo tada doprinosili svu toplinu naše mlade duše. Bio je to ideal samilosti, sućuti i ljubavi prema potištenima, zapostavljenima, iscrpljivanim, s kolikim smo osnovama za budućnost čovječanstva, s kolikim smo iskrenim ponudama srca, ljubavi i bratstva kretali u susret bijednicima — čitave skupine nas! Nismo imali ni blaga ni novca, ni znanja ni iskustva, da izravnamo nejednakost između bijednih i bogatih — ali smo se zanosili vjerujući, da svojim saučešćem, svojim bratimljenjem, svojim istinskim osjećajem jednakosti, okajavamo grijehu društva i da polagano pripravljamo put, na kojemu će se zaista u pravoj ljubavi svi sastati.

Toga je ideala u ovome času nestalo strašnim načinom. Utpljen je u moru krvi i okrutnosti, nemoralu i surovosti, kojima su „potišteni“ na ogromnomu prostoru Rusije okaljali svoje „oslobodenje“. Dakako da je ovo oslobođenje bio samo lažni poklič, jedini poklič koji je bio kadar da rine ovolike neviđene mase napred u bezobzirno krvoproljeće, pljačku i razor. Duboki su rasni motivi podmetnuli taj strašni požar — no na površini stajala je, i još danas stoji lozinka: oslobođenje potištenih. A nije li, kako rekoh, taj ideal utopljen u tom moru krvi, opaćina, nemoralu? Vi, dakako, prkoseći sa zanosom mlađosti toj ružnoj zbilji, nosite i dalje u svojim srcima sliku bratstva među svim ljudima — a nosite je zato, jer ta slika ipak nije utvara, nego je živi cilj čovječanstva. Te kao što jato ptica ne može da se skloni od studeni i zime nego pravcem prema jugu, tako i čovječanstvo ne može da izđe iz svih nedraća, koje ga tijekom povijesti biju, nego pravcem prema jednakosti, bratstvu i ljubavi. Neka vam tko kaže, da je ovo utopija, a vi mu odvratite, da smo čas prije vidjeli, kako samo ono, što se utopijom naziva, ražaruje srca do tolikoga stepena, da su kadra nemoguće ostvariti.

No u ovaj tren, u kaosu, koji je nastao uslijed izvrnutih prilika silne Rusije, ne možete vi da se snađete, te najbolji i najiskreniji među vama mora da se pitaju: komu da sada upravimo milosrđe svoje? Tko je „potišteni“, „izrabljivani“ u ovome času? Nekadanji „potišteni“ pritegnuli su tezulju na svoju stranu tako silovito, da je ona s njihove strane duboko zagreznula, a izdignula je visoko na vidik svemu svijetu protivnu stranu tezulje, u kojoj vidimo njihove orobljene, izgladnjene, nesrećama razbijene žrtve. I samo k njima, na njihovu stranu, trebalo bi da ovaj čas polete ljubav, samilost i bratsko čuvstvo vaše — kad ne bismo znali, da je sve ovo pogrješka. Na tezulji čovječanstvo u opće ne može naći ni ravnoteže ni jednakosti svoje; dok je ono na ovoj pomicnoj poluzi, dotle će pretezati čas ova, čas ona strana, prema momentanoj silovitosti svoga egoizma. Zato: koji ste čisti, dubokoumni i koji nosite u srcu dobre namjere, ne bacajte svoje namjere ni na ovu ni na onu zdjelicu tezulje, jer time doprinosite vječnome trzanju njezinome. Dolje sa tezulje treba da sađe čovječanstvo, na veliku ravnicu jednakosti, gdje ima usporedo mjesta za svakoga i na kojoj sebičnost i mržnja kao utezi gube svoju moć. Ako kojemu od vas uspije da učini od sebe čovjeka, zaista iskrena, nesebična i radosna, jer ne nosi zlobe u srcu — taj je sašao sa kobne tezulje i postao je i ne znajući za to jednim od vođa čovječanstva. On ne treba da naučava, on ne treba da propovijeda — on treba samo da živi prema čistoj i nesebičnoj duši, koju si je izdjelao, a sve što ga okružuje i sve što se š njime sastane, primit će od njega ono sitno, blagoslovljeno zrno gorušićino, iz kojega može da uzraste sjenato stablo! Ovakav je čovjek učinio nesumnjivo više, nego li bi učinio, da je svoje sile bacio ovima ili onima u pomoć.

Evo opažam, a i vi bez sumnje opažate, da vas moji savjeti već po drugi put u ovome uvodu udaljuju od borbe. Nepočudno osjećate ovo, jer ste mladi i snažni, te vas upravo borba

---

OMLADINI O IDEALIMA.

---

privlači. No nije li vam se pače u djetinjim godinama (kad je borbenost posve instinktivna i bez sudjelovanja razuma) događalo, da ste, usprkos toj borbenosti, stajali postrance i promatrati gdje se hrva hrpa drugova, a vi niste htjeli da se umiješate u njihovu borbu, jer vam se naprsto nije račilo ulaziti u nju — i to bez sumnje s razloga, što niste znali o čemu se radi. Eto ovakova je golema i nejasna hrpa sada, nakon rata, gotovo sva Evropa, u svim svojim političkim i ekonomskim pitanjima i svaki, koji iskreno u njoj sudjeluje, dolazi u priliku da danas mora priznati za nepravo ono, što je jučer za pravo držao. Ovo vi ne možete, ne umijete! Vi, za što se zagrijete, ono hoćete da slijedite bez oklijevanja i bez sumnje — a to u ovaj tren možete samo na onome polju, koje sebi sami otvorite, koje sebi sami napučite zadaćama, radostima i, razumije se, borbama. No te će *kulturne* borbe davati samo novu, sve plemenitiju snagu vašim podvizima, bilo patriotskima bilo socijalno-filozofskima.

No eto upravo ovdje treba da vam odmah govorim o onom trećem idealu nas, negda mladih: o idealu ljepote. Jer bez nje-gova svjetla nema ni cilja, ni poretka, ni suvisloga života na kulturnome polju, niti mogu ja da vas savjetujem: „radite na tome polju“, a da vam prije ne reknem „otkrijte ponajprije sami, nezavisno od ikoga, *što je lijepo*.“

Treći ideal dakle o kojemu hoću da vam govorim, jest ideal ljepote. Mećem ga na treće mjesto, ne zato što bi mu tek ovo pripadalo, već zato, jer hoću da njime zaključim, jer želim da ostane u vama dojam ljepote, toga svetoga dara, koji je u svojoj divnoj jednostavnosti i shvatljivosti prvi predobio čovjeka i pripravio srce njegovo za daljnji teški korak: za dobrotu. Ta prvotna uzvišena iskra misaonog čovjeka i u vama je najjače razvijena, jer se na vama, na mladeži, ponavljuju sva, pa i najranija iskustva čovječanstva. Vi prije svega žudite za ljepotom, nje vam nije nikada i nigdje dosta. Vi pjevate kud

god išli, vi nosite ili postavljate cvijeće kud god dolazili, vama i za najmanju svečanost treba najveći broj vijenaca! Dobre misli, plemenite nakane i velike odluke unilaze u srca vaša najlakše na dveri ljepote. Vi se uz pjesmu molite, vi se uz pjesmu oduševljavate, pače kad je trebalo, znala je mladež uz pjesmu i ginuti. Vi pod uplivom glazbe osjećate, kako u vama dozrijeva snaga za jednu žrtvu, za koju čas prije niste zreli bili — a veliki umjetnički dojam drame kadar je u vama roditi odluku, kojoj ćete tijekom cijelog života vjerni ostati. Vi ste ukratko umjetnici već po samoj snazi svojih godina, jer ste s jedne strane žedni da uočite i da shvatite što više ljepote, a s druge strane da je sami proizvodite i stvarate.

Pa zar vama onda treba govoriti što je ljepota? Zar je vi, koji je tražite, ne ćete prepoznati kad je vidite u svoj veličajnosti njezinoj? — Nad prostranom krajinom, na dubini tamnog noćnog neba, vidite blistavilo zvijezda: bezbrojne sitne trepeću, a velike stoje među njima u jarkom i mirnom sjaju. I više ništa. A vi motrite to nebo, mlada je duša vaša tronuta, ona počinje da se odvaja nekuda od vas samih, ona se širi, postaje bezmjerno velika i upija u se sav taj nebosklon i čudesna njegova. I najednom osjetite čudo: ušao je u dušu vašu sav svemir i vi ste neizmjerno veći nego išto što je izvan vas. — Samo tren traje ovo uzdignuće duše čovjekove. A na povratku iz njega, što je prirodnije nego da želite da sačuvate, da produljite, da učinite vječnim taj neopisivi trenutak, kojemu premca nema i koji se zove nadahnuc. Vi hoćete da osjećaj te svoje sreće podijelite sa ostalima i vi se, prema svojim sposobnostima, laćate ili pera ili kista ili glazbe, da uhvatite, da prikažete onu ljepotu, koja vas je toliko zanijela. A što je u taj tren najprirodnije? Najprirodnije je da ono što ste vidjeli u naravi, ono što vas je nadahnulo, prikažete točno onakovim kakovo jest, kakovo je bilo od iskona svijeta i kako su ga bogodani pjesnici i umjetnici od iskona umjetnosti nastojali prikazati: naime

vjerno! I evo nas opet pred bijedom vašom, pred bijedom ovoga naraštaja, bijedom koja se u ovom ili onom obliku, od vremena do vremena, ponavlja u razvoju kulture. Vi niste slobodni, da se izrazite onako, kako vam nutrina vaša govori. Vi se ne usuđujete opisati ono što ste vidjeli riječima, koje vjerno izriču viđeno, niti se usuđujete slikati bojama ni oblicima, koji vjerno oponašaju oblik i boje onoga što ste vidjeli! Vi ste čuli da se „ne slikaju slike nego dojmovi“, da „poezija treba prije svega da bude izraz individualnosti“, vi ste čuli o banalnosti, o sentimentalnosti, „o pjesmi bez srži i bez kičme“ — i vi, kao i svi ostali, ne znate što sve to znači! Vi samo osjećate, da biste, gledajući za ljetnoga dana daleku, tihu i nepomičnu pučinu morsku, htjeli iz dna srca uskliknuti da je „more sinje, a nebo golubinje“ i da biste time rekli upravo ono što jest, što vas uzdiže, ono što vas je u taj čas toliko razdragalo, da ste gotovi raskriljenih ruku obuhvatiti ovo naše tisuć puta opjevano morje, što bije o mramorje! Ali vi se bojažljivo ogledavate, — čini vam se da iza sebe čujete nečiji „modri smijeh“, koji vam se ruga, i da vidite „žutu melodiju koja kesi zube“ na vašu banalnost! Ne vjerujte, pozivam vas u ime istine, razuma i ljepote, ne vjerujte ovim nemogućnostima! Vaše su oči mlade, bistre — vaše je uho oštro, tankočutno — vaša su osjetila zdrava, a svijet je pun divnih dojmova! Nitko od vas nije još čuo melodije, koja bi mu se učinila „žutom sa iskešenim zubima“ — niti je itko od vas osjetio, da bi ovo moglo biti ino, nego nejasno prividjenje groznice!

Recite bez straha, što vam mladost i ispravnost vaših sjetila kazuje. Kad osjetite dojam ljepote, ili veličine ili strave, izrecite bez sustezanja upravo ono što vam se nameće. Neka bude, kao što počeci jesu: nesigurno, neizdjelano, pa makar i nezgrapno, puno formalnih pogrešaka — no neka bude u njemu iskren, izravan spoj između vas i predmeta vašega. Naučite se da u taj tren za vas iščezne sav ostali svijet, stojte sami, posve

---

OMLADINI O IDEALIMA.

---

sami, nasuprot predmetu svome, čitavoga svijeta neka nestane za vas i nitko neka ne stupa u sveti krug, u kojemu vi vodite borbu sa predmetom vašim — onu opojnu borbu kod stvaranja umjetničkih prvijenaca, borbu ogorčenu, a punu ljubavi, punu čežnje! I gledajte da predmet ovaj savladate *otvorenih očiju, otvorenih ušiju i srca tako otvorena, da u njega mogu unići sve ljepote, bez straha banalnosti*. A onda *izrecite najjasnijim riječima, kojima vas je materinji jezik odnjihao, vjernu sliku vide noga i prepletite je samo odrazom onih čustava, kojih ste jasno svijesni*. Pa učinite li to zaista iskreno i jedino po nalogu svoje mlade i zdrave duše, to vam mogu proreći što ćete ovim putem stvoriti. Stvorit ćete *bezuvjetno umjetničko djelo*. Ono će, prema snazi vašega znanja i prema spretnosti vašoj stajati niže ili više, no stajat će bezuvjetno na onoj pravoj ljestvici, na kojoj svaki daljnji korak mora biti uspon k divnom cilju umjetničke ljepote.

A vidite li, ovakovim putem nisu već gotovo trideset godina stvarana umjetnička i literarna djela u većini svojoj.

U djetinjstvu našem primili smo mi stariji i zadržali smo biljeg onoga vremena, koje je još točno znalo, da napredak u umjetnosti može značiti samo napredak u ljepoti. No već kad smo dorasli do vaše dobe, osjećalo se je neobično trzanje na kazaljki umjetnosti. Od časa kad se je ta kazaljka počela priklanjati raznim nesređenim strujama (od kojih je kod nas najpoznatija takozvana secesija) od toga časa pa sve do danas, nije ona bila više kadra da se ustali. Umjetnost, ta najtankocutnija grana ljudske djelatnosti, bilježila je tim drhtajima svoje kazaljke dugo prije svjetskoga rata buru koja se bliži.

Sve je još cvalo i napredovalo, države činile su dojam ustaljenosti, industrijalne i trgovačke veze njihove razvile su se do najvišega stepena, bile su sređene, u tančine proračunane, ekvilibrirane i služile su se danomice sve čudesnijim obretima tehnike — tako te se je sama ta gvozdena mreža industrije i trgovine, koja je međusobnim interesima uklapala države, činila

---

OMLADINI O IDEALIMA.

---

dovoljno silnom, da kulturni svijet održi do nedoglednoga vremena u tadanjem obliku njegovom.

No umjetnost — ovisna o umjetnicima, dakle o najosjećljivijim živcima — počela je da se, s razloga na oko neshvatljivoga, koleba. Bilo je očito, da sva odcjepljivanja, sve secesije, pa impresionističke, futurističke, dadaističke i ostale škole, nisu ni škole ni smjerovi, niti da proističu iz bilo kakove potrebe preporoda. One su naprsto bile izljev živaca, koje je gonio strah pred nepoznatom pogibelju, a taj strah najlakše postaje panikom. Zaista je biljeg panike zajednička značajka svih radnja ovih „škola“. Samo čovjek koji bi u času panike nekom nesavladljivom silom bio prikovan i primoran da slika ili da piše, producirao bi takve radnje. Svjetski rat imao je da nadode, a umjetnost ga je osjećala gdje ide. Kao ptica pred potres, ona je zaprepaštena počela da vrluda u svome lijetu; niti se je više sjećala kuda bijaše poletjela, niti je mogla da nađe gniazdo iz kojega se vinula.

Čitanjem povijesti i promatranjem svijeta lasno je postati prorokom. Takovih je proroka prije ovoga svjetskoga rata zaista i bilo, te su oni svom sigurnošću proricali katastrofu koja dolazi. A nema sumnje da je nestalnost smjera u umjetnosti i opadanje njezino bio jedan od znakova u kojima su ovi moderni auguri čitali sudbinu kulturnoga svijeta.

Umjetnost ne postoji sama po sebi, ona je neodjeljiva od umjetnikâ, jer je oni stvaraju. No ljepota postoji sama po sebi, ona je odjeljiva i od umjetnika i od umjetnosti, a to se žaliboze i pokazalo u tim trzavicama umjetnosti. Umjetnici, nervozna djeca te usplahirene dobe, ponijeli su umjetnost daleko od ljepote na svoje neodređene, zakučaste i bučne puteve — a ljepota, mirna i vječita, ostala je u samoći, kao divna gradevina na uzvišenom mjestu — na kraju prostranoga, tihoga drvoreda. I danas još čeka ona tko li će opet prvi da povede povorku do njenih raskošnih dvorova.

No premda je nastalo zatišje nakon svjetskoga rata, umjetnost ne pokazuje znakova svoga povratka na put ljepote: ona se još nije sjetila gnijezda iz kojega je poletjela. I opet nije teško dogoditi, šta ovo znači! Biblijска priča kaže, da je Bog nakon općega potopa postavio na nebesa dugu, kao zalog vječnoga mira između Boga i čovjeka. A mi, nakon ove kataklizme čovječanstva, uzvjerovat ćemo u vječni mir između čovjeka i čovjeka tek onda, kad na nebištu umjetnosti ugledamo dugu, taj simbol ljepote, u čijem se obliku i skladu boja tako divno spaja narav i umjetnost!

Toga sklada, te duge ne vidimo još. Umjetnost, danas više nego ikada, nastavlja da zastranjuje. (Govorim dakako samo o većini umjetnosti. „Većina“, ako i znači lošiji dio svakoga rada, a ono ujedno znači uvijek *sadašnjost*, dočim su pojedinci uvijek ili borci prošlosti ili pako skoroće budućnosti; no svakako danas među njima nema nijednog dovoljno jakog, da uskrisi prošlost ili da privede budućnost). Sadašnja umjetnost dakle nastavlja da zastranjuje. Ona sebi postavlja danomice sve više ciljeva, kao mala božanstva jedne religije u raspadu. Ona traži Snagu, traži Individualnost, traži Nutrašnjost, traži Neobičnost — a gubi jednim mahom sve ove odlike, jer ustrajno ostavlja postrance onaj poriv, koji je prvi postavio čovjeka na put umjetnosti: težnju za ljepotom.

Težnja za ljepotom! U šumama pračovječanstva ona je prva utisnula cvijet u kosu djevojci, ona je negdje u dubokoj samoći prvi put potaknula mladića, da neukim grlom svojim oponaša pijev ptice, ona je nagnala pračovjeka na prvi, dakle najveći podvig slikarske umjetnosti: da na stijeni svoje mračne spilje nariše sunce — nedotjeran, surov krug! Možete li zamisliti koliko je morala biti zagrijana i zanesena ljepotom sunca duša njegova, kad je on, *prvi od sviju*, zamislio da ga iz sebe prenese na vidjelo svima, da stvori svoje sunce, kakovo mu je u nutrini plamtilo, kao vjeran odraz vanjskoga sunca! Ovog

prvog svetog radenika umjetnosti trebalo bi po sto puta staviti na uzor svakomu, koji se njoj posvećuje! Njega, prauumjetnika, treba pitati: 1) što je on htio? 2) zašto je htio? 3) otkuda mu ta pomisao? A njegovo djelo, prosto i jednostavno, odgovara nam jasno: 1) htio je da naslika točno i vjerno onakovo isto sunce kakovo je narav stvorila; 2) htio je da ga naslika, jer je osjetio ljepotu oblika i sjaja sunčana, jer ga je ona zanijela i jer je htio, da se s njom ne rastane kad sunce zađe; 3) htio je sve to zato, jer je osjetio da to može.

Ova tri odgovora sadržavaju do dana današnjega 1) svrhu, 2) razlog i 3) povod sve umjetnosti: slikarstva, vajarstva, pjesništva, glazbe. Počevši od toga praoobretnika umjetnosti svi su iskreni umjetnici tek jedna te ista povorka, na jednom te istome putu.

Korak po korak napredovali su oni od toga časa. Stoljeća, možda i tisućljeća, prošla su od jedne stepenice umjetnosti do druge — no ona je kretala postojano napred, popravljala je svoje zaostatke, svoja časovita nazadovanja — a od vremena do vremena vinuo ju je koji veliki i bitni napredak u neslućenu do tada visinu. Ostanimo kod slikarstva, jer su tu napredak ili nazadak, ljepota ili rugoba, nesumnjivo očevидни svakomu. Koliko je morao, primjerice, da sazrije čovjek-umjetnik, dok je jednoga dana, u času vidovitosti, prvi put opazio da mu se lik jelena, koji k njemu kasa, prikazuje u skraćenim crtama, te da livada, premda vodoravna, diže okomitu skraćenu pozadinu tome jelenu — i da on, umjetnik, hoće li da stvara ljepotu usporedno sa naravi, treba da prikaže te pokraćene crte, te okomite ravnice! Pomislite, ukratko: zamisao perspektive! Pomislite i poklonite se tomu neusporedljivome, bitnome napretku umjetnosti, od kojeg sigurno većega u slikarstvu ni prije ni poslije bilo nije! A ta zamisao nije bila, niti je mogla da bude, plod ishitrenih osjećaja „veličine“ ili „snage“ — ona je proizašla bez buke, proizašla je naprosto iz čovjeka-umjetnika,

čije je srce i čiji je um bio dozrio da spozna i da uhvati tajnu perspektive. — I u taj tren, kad je čovjek otkrio perspektivu, nastupilo je za umjetnost zaista *novo doba*, nastupio je jedan *sasvim novi, naime viši* odsjek umjetničkog stvaranja.

A sada isporedite sa ovim „novim“, sve ono što se u ovo nesređeno predratno i poratno doba hoće da nazove „novim“, što hoće da nosi ime „obnove“, „preporoda“ u slikarstvu, književnosti, umjetnosti u opće!

Gledam često vas, najmlađu omladinu, u nekim izložbama današnjega slikarstva, u kojima čovjeka čitavi redovi rugoba gone poput erinija iz dvorane u dvoranu. Vi stojite u svojoj upornosti, stojite i motrite pomno te izobličene likove, ta iznurena, mrtvačka, nakazna lica, te livade koje su ploštine bez nijansa i bez sjene, to drveće koje kao da je dlanom naslikano. Vi motrite njih, a ja motrim vas — i jasno čitam na ozbiljnom, sabranom licu vašemu i na očima vašima, koje su udubljene u te slike — jasno vidim u svemu tome, kako se vi trudite. Trudite se da pronađete ljepotu u ime koje ste ovamo došli, u ime koje vas amo zovu. Vi ste uporni, vi hoćete pod svaku cijenu da je otkrijete, vi okrivljujete sami sebe što ne možete da je pronađete, stidite se svoga neumjeća, vi ste spremni da preuzmete na se svu krivnju, — ali ne ćete i ne možete da povjerujete ono, što je u svakoj prigodi najteže vjerovati: ne ćete da povjerujete, da ste prevareni.

I tako sa trudom, mukom i naporom savijate mladu dušu svoju, naučavate zdrave oči svoje, koje su došle da se napiju ljepote, na rugobu — i trujete se plodovima, koje vam pružaju otrovani.

A tamo vani, samo pet stotina koraka dalje od te izložbe, tamo se prostiru istinske livade, na kojim sunce odsijeva sa svake savijene travke, na kojima svaki listić sjenkom titra. Tamo stoka, glatke i sjajne dlake, sagiba svoje lijepe glave i prelijeva svoje krepko mišićje. Tamo na oranici, žetelica, jedra

---

OMLADINI O IDEALIMA.

---

i mlada kakova je i za dobe Rubensa bila, nagiba svoj strojni stas, a rukovet žita u njenoj ruci orisuje se onim istim mekanim lukom, koji spaja gipkost stabljike sa težinom klasa! Krasote su neizbrojene tamo, nikad istrošene, nikad iscrpljene! Tko zaista za novim žudi, taj neka onamo podje, da ga naravi otme.

Da, novoga nam treba, posve novega, u tome je krik „moderne“ istinski vapaj! Samo, na žalost, oni, koji taj krik na svoj barjak pišu, nisu poborci novoga, nego su upravo oni posljednji ogranci staroga, onoga što izdiše.

Novo! Znadete li kuda da se nadoveže novo? Novo treba da se nadoveže na najbolje, na najviše što smo do sada u umjetnosti imali. Od Michel-Angela više i dalje leži novo! Od Dante-a više, više od Beethovena! To je novo! Podite te slušajte kad oluja kida zemlju i oblake, kad vjetar huči kroz krošnje — uniđite svim čutilima u tu oluju, prikučite se uhom blizu, sasvim blizu toj stvari, pa joj otmite ma i jedan novi, nikad neslušani glas, a onda podite i uglazbite oluju bolje nego li to Beethoven čini!

Eto to je novo, to je nepostignuto, to su visine na kojima ni najbolji do sad nisu bili.

Napred treba, bezuslovno napred, skokovi na stranu ne računaju se.

Samo takova može biti obnova na koju umjetnost čeka.

Ta jedina prava obnova nije daleko. Tako po svim znacima zaključuje naš razum, a tako nam kaže i osjećaj. Ipak nitko ne može da prorekne čas, kada će da nastupi ta obnova, jer u prevratima čovječanstva, kakav je ovaj koji sada proživljujemo, ne igra ulogu ni dvadeset ni pedeset godina. Kad s proljeća drvo strese zimsko inje, kad š njega počnu da otpadaju lanjski suvarci, a mlade grančice kad napupaju, onda svaki razuman znade da će to drvo u stanovitom, ograničenom roku prolistati. Ipak nitko ne može točno da prorekne dana, kada će to da bude, jer hladnoća, magla, nevremena mogu da odgode taj čas.

No bila vremena kakova mu drago, proljeće ne će proći, a da se list ne razvije. Tako i obnova na polju umnoga rada ne može da se ne zbude u roku, koji nije dalek.

Vi idete u susret toj obnovi — ne! više nego to: ona ne može da dođe nego po vama ili po jednome naraštaju, koji se bude od prvog časa svojega duševnoga razvitka pripravlja za taj zadatak.

Budite to vi, omladino! U to ime napisan je uvod ovaj, u to ime pozivam vas i ja i mnogi drugi koji vam dobro hoće:

Ne živite život bez idealja, uzdržite razum i dušu svoju čiste i neizobličene, čuvajte samostalnost i snagu svoju od razornih upliva poratnoga vremena.

Čitajte, učite, sravnjujte, budite neumorni — no kad naučite, kad pročitate, kad već osjetite u sebi snagu vlastitoga rasuđivanja, onda tražite savjeta jedino u svoje oplemenjene duše i u zdravog razuma svojega. Budite samostalni i odlučite snagom vlastitog uma i vlastitog srca: što je lijepo? što je dobro?

Ovako pripravni možete vi, kad nadode čas, bistrinom svoje izdjelane duše uvesti u kulturno kolo svijeta domovinu našu, umjetnost našu, narodnu dušu našu!

Možda baš Ti, koji u ovaj tren ovo čitaš, nosiš u sebi veliki poziv, koji još samo tiho, tihano u Tebi kuca. Spoznaj ga, čuvaj ga, njeguj ga! Iz njega će, u pravi čas, da zakrijesi živa iskra i Ti možeš da budeš našim bakljonošom, kad se budu diljem kulturnog svijeta opet dizali krijesovi obnove!

PREDGOVOR.

Predgovor.

U uvodu k ovoj knjizi postavljam se ja učiteljem Vašim — u knjizi postajete vi mojim sucima. Ne žudim, suci moji, za pohvalom vašom — želim jedino da mi reknete: „osjetili smo u svakoj stranici onu istinsku iskru iz koje je niknula“. Tom izjavom bit ćemo odlikovani i vi i ja. Vi ćete se u njoj pokazati pravednim sudijama, a ja ću po njoj steći pravo, da ostanem vašim učiteljem.

I.

SLOVINSKA POLJA TIHA.

SLOVINSKA POLJA TIHA

(Triptih.) 1912.

I. slika

LED NA RIJECI

Steže studen bistra, modra,
Zamrznuta r'jeka staje,
I ljubi se, kruto ljubi,
Uz prozeble kraje,
Ko siromah siromahu
Uz prozeble grudi.

Polagano ploče leda
Plove, teške kao mōra,
Od zapada sunce nose
U prodole gorā —
Od zapada, koj' k'o čudo
Hladnim svjetlom rudi.

Noćas bit će noć ko alem,
Obasjana i studena,
I hladni će rezat dasi
Kroza svjetla njena.

— — — — —
Obasjana, svjetlih krila,
Spuštati se stala.

I lijega vrhu polja.
Lagano ko samrt lijega,
I čuti je kako trepte
Srsi preko snijega.
A r'jeka već mrtva stoji
Povrh živih vala.
Duboka je pala noć.

SLOVINSKA POLJA TIHA.

Noć ko alem. Sv'jetlim krugom
Niza luči, mrazi struje,
Noć bez glasa. Samo nešto
Kao mrazni kr'jes se čuje;
Ono studen krši granje
Svojom rukom bljedom.

Preklonule kao l'jeri
Rusalke su zaplakale,
Povrh leda na obali
I ne znaju: kud će male?
Kud će kad je njina r'jeka
Otvrđnula ledom? —

Pod jasnim su nebom stale
A bjelije sn'jega b'jela —
Od ledenog daha viju
Drhćuć kose oko t'jela,
U toj noći što je hladnu
Sv'jetli zapad dade — —

I pasti će zagrljene
Svojoj r'jeci na brijezu
Zamrijet će — prelijepa —
Ukraj leda na snijegu
A ono vam topla duša
Našoj priči stade.

I n'jemi je nast'o mûk.

II. slika.

SAN

Klonule su — prelijepa
Zamrle su ogrljene,

SLOVINSKA POLJA TIHA.

Nad njima su mirne stale,
Luči jasne i studene — —

Al' s visine opušta se
Tanko velo neprotkano,
A po velu lijep sanak
Izilazi polagano.

Sniju male:

Dubravom je
Mlado granje prolistalo,
A na čistac onaj tih
Sunce palo.

Podno duba oltar stoji
I plamečak modri tinja,
Tanak dižuć dim put neba
Golubinja.

Nadvija se šiblje mlado:
Hitar potok pjenom kipi,
A gdje grana vodu dira
Biser sipi.

Sunce palo povrh trave, —
Kraj oltara posvećena,
Polegla je s mladog lišća
Sitna sjena.

Sniju male:

Sestre njine, —
Kroza granje što se njišu,
Tu silaze u tišinu
Sve to tišu.

SLOVINSKA POLJA TIHA.

Svoje igre hitre, lake,
Na čistacu da izvode,
Gdje su drevne podignuli
Dubi svode.

Pridižu se stope lake,
Uzdiže se ruka s rukom,
Nagnule se tanke vile
Tankim strukom —

I zaigra kolo lako,
Lako kolo, vile b'jeli —
Grlice bi tako šumske
Prhnut htjeli.

Od njih igar lakih, brzih,
Tanke veje zadrhtale,
Ter sa gloga b'jelo cv'jeće
Prosipale.

Noć ko alem. — Stoji velod
Jarkom slikom izatkano —
A malene, ogrljene,
Sr'ješ prekriva polagano.

III. slika.

PROLJEĆE

Led na vodi. Al tihano
Ukraj žala smrznutije,
Potihano, pa sve jače,
Nešto kuca, nešto bije,
Talasi su ono mali,
A pod ledom kucat stali.

SLOVINSKA POLJA TIHA.

Nejaki su, sitno biju —
Al bez broja njih su brojni
Ter od mnozih svaki bijuć
Mukli tutanj ledom stoji.
Kome mora prsi tlapi,
Dižući je tako vapi.

Uzdiže se ploča teška
One mrtve tresuć kraje,
Uzdiže se — škripi — stenje
Ko nad groboim mermer da je! —
Strašna neka v'jest se glasi,
Stali su nad ledom dasi — —

Tr'jes strahovit jeknu ledom
Orijaška zmija crna
S kraja na kraj hitra ljeznu:
— Puče led. —

Propinju se
B'jele krši razmrskane,
Propinju se — urlajući
Grudma o grud biju rane,
A med njima voda plava
Suklja, ključa, zaprskava.

Probila je! — razl'jeva se!
Suklja bistra, željna, modra —
Prska talas razigrani
Razbijenog povrh odra.
Ljulja, njiše led do leda,
Mladu snagu si ogleda.

I povalja silnim tokom
R'jeka one krhke st'jene,

SLOVINSKA POLJA TIHA.

Povalja ih — ko da srću
Niz dol ovce uplašene,
A gonići, hitri vali,
Tanke biće užvitlali.

Nadlijeće se krdo hitro,
Plaha ovca s ovcom plahom,
Nadmeće se led po ledu,
Silnijem zanesen mahom —
Tutnji, juri razboj b'jeli,
U sto klisa klis se d'jeli.

Ječe žali uzdrmani,
Vuče r'jeka mrtve spone,
Kida žutu zemlju s br'jega
Kao da su rane bône —
Kao da su noži ljuti —
Pošli, a po živoj puti.

A niz žale vihor huji,
I savija mlade gaje,
Nesretnoj ter onoj grani
Neke moćne glase daje,
Pedepsa ko da je strašna
Pala zemlji preko lica — — —

Al tko znade nek ne strepi:
Sad u žitu kreće klica!
Nek ne strepi: rane nisu,
Već se zemlja razgaljiva!
Nek ne strepi: vihor nije,
Već to ide proljet živa,
Ter će ona — — —

SLOVINSKA POLJA TIHA.

Sunce! Sunce!

Ustanite, oj Rusalke!

Ustanite, čeda tija!

Ustanite: eno jaglac

Uz njedarce vaše klija!

Ozvanja niz vodu led!

Ustanite: u daljini

Nestaje već avet b'jela,

Osvrće se i bježeći

Grne ruho oko t'jela:

Gine s poljâ b'jeli plašt!

Ustanite: plije r'jeka,

Vaša r'jeka milovana,

Ustanite: razl'jeva se

More svjetla vrh poljana —

Titra pod sunašcem zrak!

Ustanite, male naše,

Klicat čete od milinja,

Gdje sa br'jega, tiho šušteć,

Kližu teške kite inja.

Ustanite, male, oj!

Ustale su! kliknule su!

Dižu ruke raskriljene —

Stoje krasne, prebijele,

Mladim suncem optočene.

To slovinska polja tiha

K suncu drevni dižu pjev.

POGLED NA JUG.

(Grič. Ožujak 1914.)

Ne susteži se, srce moje, i neka se ne boji duša moja izreći ono čega je u ovaj čas puna!

Mnogi su već stajali ovdje, mnogi su osjetili milotu ovakovoga proljetnoga večera na ovome vidiku. Mnogi su gledali kako se dižu lijepi i vitki oni tornjevi naprama čudnoj i prozračnoj kopreni proljetnoga neba. Ali svaki od onih koji su obuhvaćali pogledom prizor taj — svaki od njih skladao je iz toga prizora drugačije snove, drugačiju ljepotu, skladao je snove koji su srcu njegovom najbliži bili.

A k meni se u tren ovaj ta ljepota diže kano da je živa, govori mi i sumnje nema u onome što mi veli.

K jugu gledam, a jug otvora k meni ljuvena obzorja svoja.

Dolje leži grad, bijel, malen i zbijen — kao malena i čvrsta pest. Tih je, ne kipi bučnim životom, samo katkada nejasno i saneno zažamori i odmah opet utihne. Tako saneno i nejasno tepe dijete, kad u snu čuda gleda!

Ali grad ovaj spavati ne će, on zaspasti ne može, jer ne spavaju struje, što se nad njim pletu, jer nešto struji, jer nešto giba i zrakom i oblacima.

Nešto giba zrakom i oblacima — to su, gledaj, struje što eno tamo od juga idu. Ide jedna, ide ih množina, ide ih bezbroj — sve tamo od juga, otkuda dolazi budućnost!

Eno ih, ovijaju se već oko onih tananih tornjeva, eno ih! spuštaju se već milo nad domove naše, eno ih kucaju i ovoga proljetnoga večera toplim dahom na prozore dvorova naših. Oj znate li, kroz kolike vijke drevni ovi dvorovi na visini Griča upiru svoje jasne i bezbrojne oči k jugu? Znate li koliko je puta već topli dah juga kucao o prozore njihove?

DOMOVINI.

Oj svanut će proljet jedna, proljet blagoslovna, i prozori
će naši širom raskriljeni primiti široki i divni dah juga našega!

Nisu to puste mašte općinile srce moje! Nad gradom ovim
lebdi san ovaj kao slika živa i vječita.

Sanjaj, srce moje, ne sanjaju se zaman tako živo ovakovi sni.

DOMOVINI

(za krvavih nemira g. 189*.)

Domovino, majko moja,

Domovino, ponos moj!

Ti, što ranama bez broja

Njetiš ljubav, zanos moj!

Srcem mi se žar prel'jeva

Ognjem gori duša sva,

Ko kad mlado sunce zorom

Vrhu tvojih polja sja!

Al ti sunca davno ne znaš,

Groza ljeze kroz tvoj hram —

Tvoja polja pokrio je

Tople krvi čudan plam —

A tvoj sinak — orač mrki —

Noću ostavlja svoj prag,

Noć je, al on plugom sl'jedi

Preko polja krvav trag.

Noć je — al on pluži, sije,

Ore krv uz mračni poj,

Lik mu sagnut, pleći strepe —

Kroz mrak zuri u cilj svoj.

OPATIJA.

Tamnim poljem krv plaminja,
Pokriva je brazdom plug,
Čim će rodit sjeme ovo?
Tko će platit krvav dug? —

Sjeme, krvlju zaorano,
Olovom ćeš rodit ti!
Zoro, krvlju iskupljena,
Vapimo za tobom mi!

Divna, gorda, ti ćeš majko
Sinuti u zori toj!
Majko tužna, majko bolna,
Primi krv i život moj!

OPATIJA

(Lipanj 1906.)

Bijeli putevi, prirezani čempresi i lovorike, zelenilo bujno, kao olašeno, njegovano, ne ističe nijedne neumjesne grančice — a cvijeće cvate, podijeljeno po bojama i vrstama, sučelice jedno drugom kao sitne neprijateljske vojske, sredane za napadaj. Krovovi moćnih, raskošnih dvoraca i gracioznih vila dižu se iz zelenila, a pročelja odižu se u punom efektu uz teško lišće manjolija. Stilovi i duše svih naroda prošlosti — ili svih kaprica i svih abnormalnosti sadašnjosti. Nemirne, besmislene fasade, čvor uresa, ukrasa, metež tornjića, šiljaka i zakutaka — ili opet takove fasade, na čijim velikim i praznim plohama kao da dvostrukom očitošću titraju bolesni živci graditelja i njegovog doba.

Buče automobili, udara glazba, negdje pada težak čekić o daske skela u visini trećeg, četvrtog kata. Škripe tereti, sipi voda u dalekom luku iz vrtlarskih cijevi — zrak šušti elegan-

---

OPATIJA.

---

cijom, a od sata do sata novi reski i prodorni zvižduk navješćuje opet bijeli brodić, novu skupinu otmenosti, koja će se razliti po divotama njegovane, jedinstveno dotjerane Opatije.

Na niskom stijenu tik uz more, odijeljena gustim sklopom lovoričke, otkrenula se stara crkvica od sve ove otmenosti, otvara svod svoj naprama moru. Oko nje nekoliko „mičih“ u širokim i dugačkim plavim hlačama. Na niskom zidu oko crkve sjede žene. Haljaci su im crni, u struku stegnuti, a koštunjave ruke ovijaju se oko košare na krilu. — Smiju se i razgovaraju naglim slatkim narječjem. Stari u pletenoj košulji stao je pod svodić crkve i uhvatio konopac. Zazvoni ono čudno zvonjenje, koje uz naše more, sa svih crkvi i crkvica, biva. Jasno, naglo pada zvuk za zvukom, a svaki za se zrakom titra. Sipaju se hitro kao guste krijesnice što na noćnome nebu ostavljaju svjetle trakove. — A more njiše uz kraj šljunkom, pješići se toče kao čisla u pobožnim rukama.

I najednom, dok stari zvoni a pješići romone, nastaje u meni slika: kako je ovdje bilo prije mnogo, Bog te pita koliko godina. Bila je ova moćna, siva Učka. Dizala je, ko i sada, svoju silnu glavu, te kao i sad pazila je budno što tamo dolje sve do mora i na moru biva. Al je ovuda vladala tišina. Sunce, spokojno i zlatno, oblijevalo je je svu onu krš. More je ostalo tiho, samo se dvostruka brazda širila za brodicama, koje su vozile trešnje tamo preko Kvarnera. Njihov rumeni trh žario se na suncu. Po dražicama desno, lijevo, posvuda, kupali se „mići“ — samo oni! Vrištali su, pjenili su more i ljeskali se golišavi na suncu kao lokarde na pličini. A ovdje bila je ova crkvica, zaista sama, posve sama, u gustoj divljoj lovoročkoj šumici. Kroz šumicu se kojekako probijao put — i dalje se golom krši verao gore, visoko gore na strminu. S desna i lijeva od tog krivudavog puta mrvio se niski zid, mrvio se od bure, sunca i vrijesa. Dugo i dugo vodio je tako gore, sve više i više — sam samcat goli put, kroz golo kamenje. A gore visoko,

gdje je krš najpustija a stijena najvruća, priljubilo se, kamen uz kamen, nekoliko kuća uza stijenu. Sklopljene su, dlžu se jedna nad drugu, kao da se jedna drugoj opire na ramena te se diže na prste, da preko krova drugarice ugleda svoju barku na dalekom moru. Tada sa crkvice, dolje na osami, zazvoni takovo podne ko i sada. Pokoj i tišina stanu još veći u glasu toga zvona. Učka, sva u suncu, miruje svečanim mirom, kao da čeka da je obaviju glasovi podneva. Sve šuti, samo djeca u dražicama na glas zvona uspravljuju se iz mora. Dok se more u zlatnim kapima toči sa njihovih sitnih pleća, dotle oni umaču svoje pistiće u val, krste se i otežu skladno, svi u jedan glas: „vo ime otca i sina — —“. A Učka, koja pamti i ljubi od pradavnih vremena ova slova, optočila se radosnim sjajem.

Sad: tko zna je li baš tako bilo? No meni se tako prikazalo i neiskazana ljubav obuzela me za tu drevnu našu krasotu.

No stari zategne konopom, konop se napne, pa onda zadrhće i zvonjenje prestade, a moja prikaza utrne.

Opet čujem: udara glazba, trube automobili, gosti i gošće cijuču u kupalištu i vuku se morem uz mrežu na bojadisanim stupovima.

Pogledam u staroga, koji je pustio oči na more i oklopio Kvarner u svoj pogled.

I meni se odjedared učini, da smo svi mi ovome starcu nešto dužni za svu ovu ljepotu koju mi, na odsjeke tjedana, u svima mogućim besmislenim oblicima: na bojadisanim školjkama, na košaricama i čašama sa natpisom, raznosimo po svijetu. Frivolno postupamo sa tom veličajnom ljepotom, koja je od pamтивјекa bitni dio života ovoga starca, ovog drevnog plemena nad Učkom i morem.

I pristupim, ne znam kako, staromu, te mu pružim novaca — zar možeš da se čemu drugome dosjetiš, jadni kupališni goste!

OPATIJA.

On me časkom pogleda iz svojih sitnih, plavih očiju, a onda sjedne na kamenitu klupu pod svodić crkve, spusti složene ruke među koljena, nagne se prema meni i, gledajući me, podrugljivo, gotovo drsko, upita:

„A ki te je ča prosil?“

Muči, dragi ti! Nemoj da me dovodiš u nepriliku. Istina, ni me niki prosil, ma ča ti stari moj znaš, ča su to prikaze?! Oprostimo jedno drugome, što se nismo sporazumjeli i što svaki od nas na drugi način ljubi ovu našu divnu Učku!

III.

NI U KOGA.

(1918. Za vrijeme gladi u Bosni.)

Bez fesića, bez opančića, u samom truljavom kaputiću, koji ne nosi drugog obilježja doli obilježja prosjaštva — tako stoji on, sitan, sićušan, gotovo nevidljiv i stiše se uz veliku kuću u redu velikih kuća. —

Ljudi bježe, žure se, tjera ih hladna kiša — a po njemu, bosonogu i gologlavu, rosi ona, rosi jednako kao i po kamenu, kao po drvetu, kao po crnoj zemlji.

Ima koji god od prolaznika pa mu dade milostinju, ima kojigod pa se još jednom obazre na njega, ima kojigod kojega nešto stisne u prsima i trgne u srcu — od kiše li, od samilosti li?

„Što ne bježiš sa kiše? Odakle si? Kod koga si?“

„Ni u koga“. — — —

Jadna mala Bosno naša! Srce i krvi naša, ti plaču naš, mnogovjeki plaču ljubavi naše! Ti, što te bije hlad i glad, i nebo i zemlja — a poznaješ se i bez fesića i bez opančića, po prekrasnoj riječi svojoj! „Ni u koga“! Bistre, jasne i zvonke izlaze mu riječi iz malih prozeblih usana — jasne i zvonke kao da ih je srebren čekić kovao. Sve miline, sav neiskazani jad, sva junjaštva i sve ljepote naše, sadjelane su u tom zvuku.

Ni u koga! Krasoto, što te Bog odabra da u nijednim mukama ne izdahneš! Bosno, što ni u koga nisi!

Iz daleke dubine Bosne izbacila je ovo malo siroče gola glad. — Odaslala ga obeznanjena mati, gurnula ga očajna k onoj crnoj nemani što juri danas, umotana u svoj crni dim, širom zemlje i raznosi gladne aveti — poslala ga mati ovako malešna, sama samcata u svijet, ne mari kuda, a on je pao eto ovamo, kao što bi pao bilo kuda. I dočekala ga ovdje raskriljenih ruku davna majka njegova: studen, glad i bijeda i još ona sitna, studena kiša, što rosi po njemu, samu samcatu, u ovom velikom krugu tuđih nebotičnih kuća.

Kuće su krugom velike. Sura ih kiša oblijeva, te ih nekuda podjednakima učinila. Ide mrak i večer. U jednoj od ovih kuća dali su mu danas hlijeba — ne bi li ondje i noćaj bio? Jer on ne zna kuda da se skloni ove noći. Ali tko će znati u kojoj je to kući bilo?

A njemu malešnom steže se grlo, njega siječe u glavi, njega probada u prsima i plećima. Jer i u njega, gospodo od znanja, i u njega, po kojemki kiša rosi kao po kamenu i kao po crnoj zemlji, i u njega je „grlo“ i „ždrijelo“ i u njega su „disala“ i u njega su, naopako! ona mala izmorena pluća, što su niknula i širila se jedra kao u mladog jelena. Ali ih je strahota ovih vremena stala goniti, goniti po dugačkim, crnim tračnicama, kroz studene, strave pune noći, kroz tuđe, gladne i iznemogle dane. Gonila je, gonila ta mala pluća — pa ona sada ovdje, pod kišom u noći i samoći, bukte i plamte i sopću od vatre, kao onaj ognjeni strašni stroj, čiji štropot i buka još i sada biju maljevima u grozničavoj glavici malenog bolnika.

Mrak je zaokupio kuće — nu ovo će biti ona milosna kuća! Ono su na njoj ona ista teška vrata, sa omašnom zlatnom kvakom. — Da, jadna mala Bosno, ista su vrata — ali sad su već pred mračak ta vrata zatvorena, zaključana, zabravljeni.

Badava pritište tvoja sitna ručica tu omašnu zlatnu kvaku — znaš li, opasno je sadanje doba. Otima se, grabi, ubija se i mori, pa zato velika i teška vrata čuvaju velike i teške kuće. Zabravljeni su, zaključani radi lupeža, radi otimača, radi ubojica, koji kao pedepsa prate svako ubojito doba — a njih radi, radi istih onih lupeža, otimača ubojica, ostaju ona zabravljeni i za tebe, sitno, iznemoglo djetence, izgubljeno u vrtlogu grozota, koji vitla ovim vremenima.

Što da činiš? Što i koga da tražiš, sada, u noći, ti, koji ni u koga nisi? Kuće su krugom jednako velike, jednako zabravljeni vrata čuvaju pokoj ukućana.

NI U KOGA.

Što da činiš? Što? — Na ovaj mokri glatki kamen savio si svoje malo tijelo, uz teška vrata pritisnuo si bolna pleća, pa te evo sada. — Evo te, mali mučeniče, ležiš bez krova i odijela, bjedniji od odbačena šteneta.

U kojoj od ovih kuća spava liječnik, koji znade što bolesniku treba kad mu ovako kruži glava, kad mu ovako plamte i sopću pluća? Liječnik, koji na desetinke hipa broji bilo, koji mjeri toplinu tijela, koji naređuje za ove bolesti uzglavlja sad više, sad niže, napitke sad toplije, sad studenije? U kojoj od ovih zidanica spava taj liječnik, da ne dođe da vidi kako kiša napaja a kamen ovija maloga bolnika!

Za kojom se od ovih laganih zavjesa u san pušta mati, koja još jednim blaženim pogledom gleda u kolijevku, svilom optočenu, i ne može a da još jednom prije noćnog počinka ne poljubi ono krasno rumeno lišće, one oble ručice? Iza kojih se prozora krije ta mati, zašto prije sna nije časkom digla zavjesu na prozorima da pogleda i posluša, da li to zaista dolje nešto stenje, stenje i tihano cvili?

Je li istina da svijet ne zna kako tebe, rano majčina, boli ova studen, ova kiša, ovaj vjetar, ova tamna noć puna prividjenja? Kako sve tvoje bolesničko tijelo do one najsitnije koštice strepi od žudnje, strašne u svojoj slasti, od žudnje za komadićem rutavog bosanskog čebeta! Je li moguće da svijet krugom spava, i ne zna da ovdje u noći i samoći leži na mokrom kamenu savijeno polunago dijete, težak bolesnik . . .

— Vi niste krivi što dolje pred vratima umire mali stvorak za kojeg i ne znate da je tamo? No upitajte na dnu srca: što vas ono tamo peče, ako krivi niste? Što peče vas, što peče mene, što peče sve nas?

Oj padnite zavjese, rastvorite se zidovi, nestanite stepenice, pa vi srca sa visokih spratova nemojte da ne znate, nego izadite, podite, dodite da saznate. Ne čekajte iza zabravljenih dveri da na njih kucaju oni, koji vas dozvati ne mogu, nego

izadite milostivo i srčano pred njih u tu golu bijedu koja se razlijeva oko nas. Tamo oni blude i glavinjaju, sagnuti pod teretom prosjačke torbe, na koju navikli nisu. Obdan se skupljaju po našim cestama, ulicama, postajama — njihove crne hrpe niču iz zemlje, kao što crne maklje truleži izlaze iz nutrine jabuke na njenu glatku površinu. Noć je svuda prožeta njima, mučenicima — gdjegod je taknete, plače ona.

Podite, ako i okom ne prodirete tu tamu, podite, pa tamo gdje je ona najgušća, tamo pružite obje milostive ruke u to more bijede. Uhvatit će se za vas odmah bilo koja iznemogla ruka — možda baš ručica malog putnika, koji „ni u koga nije.“ Privucite ga, ugrijte ga, prigrilate ga, svoje se sreće nanosili!

A da vam se desi, da ga jutrom nadete pred svojim pragom na pola smrznuta, potresla bi vam se duša do dna. Onda biste htjeli da o njem pričate, da operete ljagu sa duše — pa bi Vam riječi bile kao ove moje: nezgrapne, visoke, a ipak blijede i nemoćne da opišu golu, istinitu, viđenu nevolju.

IDE MATI . . .

1915.

B'jelo polje i veliko

A sn'jeg pada iz tihana.

Nakraj polja s izbe male

Osamljen se dim povija,

A kraj izbe grmlje mrtvo

U bijeli hum se svija.

Kao da je brodić slab

Poš'o morem krcat jada,

Tako u sn'jeg izba mala

Polagano tone — — pada . . .

Kud si pošla od te izbe
Curičice umotana?
Koja li te preko polja
Vuče želja željkovana?
Polje velo, ti malena,
A svud leži dubok sn'ježe . . .
Sve je b'jelo — ti si sama,
Ljuta studen ljuto steže!

Nejaka se noga teško
Nad sn'jeg diže, u sn'jeg tone,
A na vjetru rupčić crven
Časkom trepti, časkom klone . . .
I sve teže, sve to teže,
Curičica put si krči,
A sve ljuće i sve ljuće
Male pesti studen grči.

Tako zećić poplašeni
Poleti po teškom sn'jegu,
Al utruđen mučnim skokom
Sustane u svome b'jegu —
Oj srdašce njegvo malo
Kako li tad trepti, bije,
Kada spozna da sred sn'jega
Njemu jadnom ostati je! —
Očaj takav, nemoć, pustoš,
Curici na srce pade,
Kad sred sn'jega najdubljega
Sustane i plakat stade.

Leži polje silno, b'jelo,
A sn'jeg pada iz tihana . . .
Tamo nakraj polja izba,

IDE MATI.

Teškim trhom zamećana,
A sred polja curičica
Sitna, mala, rasplakana.

Iznenada, sinu lišce!
Nasmija se curičica,
Nasmija se — i već ne zna
Kud će s onom suzom s lica!
Kako se je nasmijala,
Ko sunašce nasred zime,
Ne znaš da l' još snjeg leprši
Ili cv'jeće prši š njime!

Vidim i ja, curičice,
Zašto Ti se lišce smije,
Gledam s tobom gdje se cestom
Jedan trošni zapreg vije.
Je li dušo, je li rano,
Ono ide mati Tvoja?
Je li dušo, je li rano,
U svijetu radost koja!

Ide mati! Kao čudo
Sađe radost vrhu kraja!
Ide mati! Ide mati!
Čudna li po snjegu sjaja!
Kao pruga suha zlata
Pade s neba svjetlost neka,
Gdje si b'jedna curičica
Svoju b'jednu mater čeka . . .

U BRZOVLAKU.

B'jelo polje i veliko,
A sn'jeg pada iz tihana,
Dva su lika nasred polja
Svetim svjetlom obasjana.

U BRZOVLAKU.

(1907.)

Šire se i gube s obje strane željezničkog nasipa jasne poljane i mlade šume pod punim mjesecom. Noćni hlad udara na mahove kroz otvorena stakla vlaka.

Brzovlak juri tračnicama, a prozori njegovi u divljem biegaju šibaju sliku za slikom u oči putnika, osuđenih na besanicu. Veličina i noćni pokoj ovih polja, silni veličajni nebosklon, kidaju se za putnike u nemirne, sitne slike. Mjesecina, što vani tiha leži nad šumom, sijeva na prosjeku šume kao munja u sparne odjeljke vlaka.

Juri brzovlak kroz tišinu i kroz neizrecivi pokoj velike ravnice pod mjesecinom. Ali njemu ni tištine ni pokoja nema. On leti, juri i vozi putnike svoje: lomi snagu mišicama njihovim, kida i baca misli njihove, dovada pred uzbuđeni, potreseni, umorni mozak njihov dojam za dojmom u divljoj hitnji. Ljepota ne dospjeva da ih razblaži, niti rugoba da im se gnuša. Vaj, zašto privoljesmo putu takovome?

Podno nasipa sinule su za čas hrpe iskopane zemlje, pa kolibice: zbijene svježe daske i otvorena vrata, što polako njišu svoju sjenu na mjesecini. — Unutra počiva onaj koji je radio — radio da položi tračnice brzovlaku.

Počivaj! — a mi eto već projurismo! Počivaj! Neka počinu ramena tvoja u hladu i tišini divne ove noći. Jedini posao tvoj za pravi počinak znade. Za tebe je stvoren mir i pokoj taj i tvoj ga počinak upotpunjuje. Lomljava i šum brzovlaka

---

NOSTALGIJA.

---

projurili su eto kraj tebe a nisu tronuli pokoja tvoga i nije te zahvatila raskidanost, uzbudjenost njegova. A mi, putnici njegovi, projurismo kraj pokoja tvoga a ne osjetismo ga!

Počivaj! Obdan dižeš nasipe i polažeš tračnice bezrazložnoj trzavici našoj, a pred večer silaziš sa nasipa na rub onih beskrajnih rosnih livada, u taj veliki krug mira tvojega, u koji mi saći ne umijemo, a koji se nikada ne uspinje uz nasipe brzovlaka.

Eno rosa je pala svuda — svuda uokolo po polju, šumi i livadi — ona hlađi vrućinu dana, ona blaži trudove rada.

A ovdje gore na nasipu leže tračnice, suhi čelik bez rose i bez odmora. Leže vruće i klinovima razapete, te drhću bez odmora od hitnje i tereta koji ih je i danas i noćas već bezbrojno puta potresao, — drhću od hitnje koja ne zna za ljepotu dana i od tereta koji ne poznaju pokoja noći.

NOSTALGIJA.

(Psihološka studija, 1922.).

Tako Maricu dadoše u grad, da se izuči. Gospoja trgovkinja (naime ne ona pod boltom uz općinu, nego ona tik župnoga dvora) bijaše rekla, da su u Marice lijepe ruke i gospodski hod, pa zašto da se onda prebija sav svoj život nad motikom? Još reče gospoja trgovkinja, kako ona znade za jednu rođaku svoju, koja bijaše ostala sirota, te ovako malena pošla sa sela u grad da se prehrani. Poslije se tamo udala za nekoga trgovca, trgovac zatim postao tvorničarom, pa eto sada: voze je dva vranca u srebro upregnuta, a kćeri njezine od jutra do mraka drugo i ne rade, nego se samo premještaju s jedne svilene stolice na drugu. Teško je, dakako, odoljeti tako sjajnoj budućnosti, a pošto u kući bijaše i onako suviše djece, to se odlučiše Maricu u grad.

Prošlo je to zapravo posve jednostavno i kratko, pa ipak se nikada više nije ispraviti dalo, i sve što se zbilo, proizašlo

NOSTALGIJA.

je iz toga. Jednoga dana dakle dovede mati Maricu u grad, na mjesto koje joj bijahu našli. No očito bijahu došle u nesretan čas. Gospoja, blijeda, zabrinuta izraza u licu, kod koje je trebala da ostane Marica, prepirala se u taj čas uzbudeno sa pogurenim, naherenim listonošom. Ništa od te prepirke ne shvatiše ni mati ni Marica, no u toj svadi i uzbudjenosti, koja je ispunjala mali hodničak, ostade njihov rastanak krnj, neizveden. Nakon nekoliko riječi gospoji, majke nestade, a Marica ostade kraj vratiju i gledaše u gospodu, koja je u uzbudjenosti svoje prepirke držala posve nesvjesno u ruci svežanj Maričine robe i njihala ga ulazeći i izlazeći u sobu za nekim papirima. Tako prođe prvo četvrt sata — možda i pola sata — novoga života Maričinoga.

Put koji dijeli prve naukovne nedjelje male seljakinje od njene obećane zemlje, mora da je strahovito dalek i nedokuciv. U Maričinoj glavi, smućenoj teškim bolom, nema mjesta za ovakovu tešku, nedoglednu zagonetku.

Sagnuta sakuplja večeras Marica krpice po hrapavim daskama šivaćeg „salona“ svoje gospoje — negdje u trećem, četvrtom katu. Preko puta ljeze snijeg sa krova dvokatnice, a u sobi zagušljivo zaudara na kameni ugljen. „Gospojice“ koje šiju blijede su, ima ih pet, šest: neke ljepušaste, sa nasmješljivim, rastresenim izrazom, neke ružne, iznemogle, klonule, usredotočene na šivanje — ali sve do jedne blijede u licu i ruku bijelih kao papir. Jedna od njih ima izrezane cipelice, osobito malene, osobito olaštene, a kosa joj je ukusno pričešljana sa dva, tri uvojka nad finim bijelim uhom. Kiša rominja i cijedi se po staklima a dan se priklanja koncu. Gdje može iz toga proizaći obećana sreća? Gdje, kojim putem? Ovo bi se pitanje sigurno kao težak i nesnosan teret nametnulo Marici, kad se njezina duša ne bi bila već u prvi tren i na prvi susretaj brecnula od novoga života, kad ne bi bila zaprepaštena unišla u se i zatvorila sve zaklopce prema novom okolišu. Od onoga prvog trenutka pa kroz ovo četrnaest dugih, nedoglednih dana ništa i nikako

---

NOSTALGIJA.

---

ne može da uniđe u dušu Maričinu i ništa ne može da promijeni nutrinu ovog malog, do dna svoga bića rastuženog stvora. U nutrini njenoj vlada kroz to vrijeme neograničeno tek jedna misao, silna, svemoćna, najsilnija što biti može: misao kako da se vrati kući, na selo, u dom — dom kojega ovdje нико ne poznaje, i ne treba da ga poznaje i bolje da ga ne poznaje; u dom koji je toliko blago, tolika žudnja, tolika strastvena želja svih njezinih sila!

Sagnuta izvlači Marica krpice ispod stolica i šivačih strojeva, sagnuta briše svaki čas oči i osjeća, kako joj srce kuca do grla i do ušiju. Ono dolazi i opet večer! O kobnoga li straha od ovih ružnih, strašnih večeri daleko od kuće! O kad bar one ne bi dolazile! Jer ništa nema sablasnije, praznije, bolnije, nego li je osjećaj da opet i neotklonivo dolazi večer i noć, a ti si daleko od doma, u tuđini, pod krovom, koji srcu i duši ništa, ama baš ništa ne znači! Da, kad bar večeri ne bi tako neumoljivo dolazile, sa tako strašnom sigurnošću, koja već o podne napunja srce trepetom i stravom! A kad već dolaze i kad od njih spasa nema, onda bar dajte da se može plakati, plakati gorko i dugo, plakati iz najdubljeg dna ojađene duše, koja oko sebe ne vidi i ne osjeća ništa, nego očajnu prazninu, samoću i pustoš.

Ali zar bi to tuđina bila, kad bi se u njoj plakati smjelo i moglo? Tuđina ispunja sama sve svoje kutke i zakutke, ona treba za se sve svoje hipove i trenove, uz koje je i tebe svezala.

Sumrak pada. Svjetiljka je donesena. Danas se u „salonu“ radi dulje nego obično. Božić dolazi, radosni su dani blizu, dakle: žurba i napor rastu. U drugom obliku i ne dolazi radost u grad.

„Gospojice“, zahvaćene tom žurbom, šiju, — Bog zna zašto? — požrtvovno, vatreno, povrh svojih sila. Sve mora da bude gotovo, to je cilj njihovih grozničavih napora, cilj koji se drži na posve neshvatljivom podnožju, a ipak se ne da oboriti,

NOSTALGIJA.

A što bi bilo da ne bude sve gotovo? O tome ne može nitko da misli, jer svi ulažu sve svoje sile da cilj bude dostignut!

Marica je svršila svoj posao, istresla je besmisleno šarenu hrpu krpica u kutiju pod prozorom i stala je u zasjenak zastora, te se zagledala praznim pogledom u sobu. Njezin mozak, izmoren od neprestane jedne te iste, mučne i očajne misli, ne prima uopće dojmove izvana: Soba u koju gleda jedva joj se uopće prikazuje kao neka crna, prazna rupa, sred koje trepti slab žižak, dok tamo iz dna neke crne točke sve nešto tegle put toga nejasnog žiška. Ova se jadna slika tek onako nuzgredno miješa samo na časove u njenu jedinu, veliku misao, koja obiluje tolikim predodžbama!

Siromašak „salon“! On zaista i jeste do smiješnosti jadan sa niskim stropom i zagušljivim zrakom svojim — sa petrolejskom svjetiljkicom, koja jedva osvjetljuje sagnute glave „gospojica“ i posao na njihovom krilu! A ipak je za mene i za vas taj „salon“ pun vanjskoga života, isprepletan je nitima koje vode sa svih strana gradske vreve u taj „salon“, koje se ovdje snabdijevaju novom hranom i opet vode dalje, dalje u život, kojemu tragemo slijediti!

Na krevetu, na stolicama, po stolu, leže priređeni pojedini dijelovi haljina, kao udovi šaljivog pelivana, koji vam se, varkom zrcala, na očigled rastavlja i sastavlja.

Na krojačkim lutkama koče se dvije gotove haljine — ne! upravo dvije potpune gospođe bez glave i, dakako, bez duše u trskovom trupu! Jedna od tih haljina sjaji se nesumnjivo tihom svečanošću. Crna je, glatka, optaću ju samo dvije svilene pruge. I meni i vama pripovijeda ova haljina priču svoju. Nju će, nema sumnje, obući visoka, otmena pojava, prosijede kose — a oči njeće, koje su mnogo plakale, toga će dana sjati od radosti. Ona stanuje sigurno kao najtiša duša u kući gdje ima bezbroj stanova. No danas je dan radosti njezine. Izašla je u ovoj svečanoj haljini na vrata udovičkoga stana svoga, raskrilila je ruke

---

NOSTALGIJA.

---

i čeka da privine k sebi sina đaka, koji hrli k njoj uza skaline, preko kojih toliko raznolikih jada i radosti prođe u jedan dan. Privinula ga je k sebi, crni rukavi, optočeni sa dvije svilene pruge, oglili su oko vrata sina — o, možda nevaljanca, dangubu, al' pokušajte da joj to reknete! U njemu je sav život njezin i on eto sada unosi Božićnu radost i sjaj mladost u njemi stan majke udovice!

Druga haljina, naprotiv, omašna je i važna, najvažnija! Crni baršun urešen tamnom kockastom svilom i velikim crnim pučetima koja se cakle stotinama brušenih ledaca. O, Bože moj, tko od nas ne vidi odmah nad tom haljinom i visoko nojevo pero, koje podrhtava na svakom koraku malene, omašne „blagorodne“? Gotovo je vidim gdje izlazi na portal neke nove, još nedovršene barok — palačice. Dvije kćerčice, jedna s desna jedna s lijeva, skapčaju na brzu ruku rukavice; Božić je — blagorodna ide u najveću crkvu da zahvali Bogu na brzini i neочекivanosti kojom on diže barok palačice.

Sve ovo pričaju i meni i vama haljine ove — i svaki komad pokućstva u ovom sumornom „salonu“ može da razveze misli naše. Mi smo s njime djeca jednog te istog života, umijemo jedan drugome da odgonenemo svaki nabor duše i svako očakleno puce. Mi u ovoj sobi ne možemo biti sami, za nas ona živi, mi u njoj raspoznajemo fizionomiju, iz koje čitamo otkuda dolazi i kamo ide sav život koji se u njoj odigrava.

No Marica zuri u ovu sobu, vidjela je ne vidjela, kao u pustoš. Posve slučajno zagledala se u ovaj tren u one dvije bezglave aveti. Za nju one nisu praznije ni strašnije nego sve ostalo u ovoj sobi. Pa da se i napuči soba našim predodžbama, pa da se i ukažu Marici u ovim lutkama iste pojave kao i nama, recite: po čemu bi itko ili išto što može doći u ovaj „salon“, bilo kadro da nađe spoja sa Maricom i da svrne njezine misli iz bolne kolotečine?

Ne, Marica nema spoja sa ničime što je u ovo očajno, kišno veče okružuje. Sve niti, sve žice iz kojih se je polako izgrađivala mlada duša njezina, sve su te niti silovito, naprasito prekinute — rana je velika i otvorena, a Marica je pokriva obim ručicama i ne će i ne može da traži spoja sa novim okolišem svojim.

Oko svjetiljke je posao došao do zastoja.

— „Ovo se ne može tako svršiti, a da se ne vidi na nekome kako stoji.“

— „Kako ćeš vidjeti? Večeras treba da bude gotovo, a mala je na glavnome pokusu!“

Časkom tišina, a onda se javi neki umorni glas, koji kao da zvoni na pogreb svakoj misli koju izgovara:

— „Neka Marica obuče haljinu.“

Ha! ha! Tko se je tomu dosjetio! Haljinica, goruće središte svega posla ovoga dana, haljinica trepetljiva kao ružičasti oblak na osvitu dana, haljinica sa nježnim breskovim cvijećem, utisnutim gdjegdje u nabranu tkaninu, kao pjena laganu, haljinica sa bijelim nanizanim biserom oko rukava i oko izreza! Ta haljinica i Marica: zaplakana, stisnuta u svom kutu, nepočešljana, u plavom nespretnom haljetku i starim gospojinim papučama na bosim nožicama! Tko se je tome dosjetio!

Pa ipak! Dvije „gospojice“, jedna šaljiva a jedna ozbiljna, ustadoše. — Šaljiva učini pri tome ne znam kakovu običnu, siromašnu, ali potrebnu šalu, bez koje se zacijelo ne bi dalo sutra opet od jutra do mraka šivati. — Obje podoše do Marice, koja je stajala među prozorom i krevetom.

Groteska počinje i mi je pratimo sa zanimanjem, sa samilošću za ovo rastuženo dijete, sa živim osjećajem za komičnost situacije, sa gnušanjem nad raznolikošću jada ljudskih, sa mnogo zlovolje, sa više radoznalosti — i Bog te pita što li sve ne izvodi u nama taj zanimljivi pojам groteske. Blago nama, koji smo pronašli svašta pametno, pa i grotesku: Učinili smo sebi

---

NOSTALGIJA.

---

srce sa ventilima, pa ga u tjeskobni čas po volji zračimo. Puštamo da uzduž i popreko dune kroza nj propuh željenih čuvstava i da odnese ono glavno, što nam smeta. Blago nama koji smo svašta, pače i grotesku pronašli, a jadne li Marice koja ništa, ama baš ništa pametno ne zna, i koju može da zaguši bol, zaklopljen u srdašcu kao pilešce u jajetu!

— Ozbiljna „gospojica“ dakle, zadubljena u sudbinu ružičaste haljine, pridigla je i prigladila kojekako Maričine raščupane pramove i raskopčala njezin haljetak, a šaljiva, nagnuvši glavu na stranu, drži ružičastu haljinu i čeka očito nestrpljivo čas, kad će je navući na Maricu.

Ali do groteske nije došlo.

Haljetak je bio skinut i tada se — pomislite! — ukazala — seljačka košuljica! Da je iznenada niknula iz poda „salona“ hrastova grančica ili da je doletio šumski djetao i počeo udarati kljunom po naslonu stolice, učinak bi bio kao i ovaj. Presenećena šaljiva „gospojica“ prebacila je glavu na drugu stranu, a ozbiljna je zastala u svojoj žurbi i zagledala se svojim vodenim očima u Maričinu košuljicu.

A košuljica stajala je kao obnaženo šumsko čudo pred zadivljenim „gospojicama“ i lutkama bez glave. Grubo, tvrdo platno, tako grubo i tako tvrdo da ga je teško i zamisliti, oko vrata još i stegnuto u debele bore, nabrane na crvenu uzicu. Rukavi do laka, kao uske ukočene cjevčice, a na prsim, mili Bože, ispisano velikim crvenim slovima čitavo ime i prezime — čitava čitavcata istina! U što barem to! Oko rukava i oko vrata čipke, ukočene, crvene i tvrde, od kojih se svaki zupčić savija u rog i strši kao vrbov klinčić.

Neprilika je gotova. Na ovu se košulju dakako ne može navući prozračna haljina. Ona bi ostala rastegnuta, a nezgrapni klinčići čipaka na prvi bi dodir proburazili nježno, pjenušasto tkivo — haljinica bi, izobličena, izgubila upravo onaj neizrecivi čar rumenoga oblačka o osvitu zore.

Pitanje dakako nije novo. Trepidljiva, nježna savršena odorica i gruba košuljica sačinjavaju kao antagoniste problem stariji nego li je isti postanak njihov — problem neriješen tijekom prošlih a nerazrješan tijekom budućih vjekova. — No, vidite li, stvar leži baš o tome, da su ozbiljna i šaljiva „gospojica“ trebale bezuvjetno da taj problem, bar za potrebe svog „salona“, riješe večeras, odmah, smjesta!

Nisu uspjele — zapele su. Situacija je uslijed toga posve izvrnuta: pristupiv Marici nadala se ozbiljna gospojica rješenju poslovnog pitanja, a šaljiva „zgodnome“ prizoru. Situacija je izvrnuta i obje „gospojice“, jedna ozlojeđena, druga nekuda postiđena, traže vezu da se časno povrate k svjetiljki. Čovjek je po prirodi svojoj glumac umjetnik, koji i u malenim svojim svagdanjim činovima izbjegava nepovezanost. Bačen iznenada u *neočekivanu* situaciju, ne podaje se on izravno nastrojenju, koje ona proizvodi, nego brzinom instinkta traži i nalazi prelaz, kojim ga veže za *očekivano* nastrojenje. Taj se prelaz najčešće nalazi u šali. Ti blažena šalo, ti blaženo uzdarje smijeha. I u težim zgodama nego li neprilika blijedih „gospojica“ i ružičaste haljinice, ti svojim reskim, čilim udarcem kvrcneš u zapreku, koja se pred vama diže; kvrcneš, učiniš pukotinu u zapreki i ona već nije čitava! Skinuta joj je aureola nepovredljivosti, pukotina je tu. A mi, premda već opet ozbiljni i skrbni, prilazimo ipak k toj pukotini, provirujemo kroz nju u svoj cilj, širimo je polagano i konačno prolazimo sa cijelim trhom svojim na ta vesela vrata.

Stvar „gospojica“, dakako, nije bila tako strašna. Njima je, među odstupom od petrolejske lampice i povratkom natrag k lampici, trebalo samo malo smijeha — tako od prilike kao jedna crvena koraljica između dva blijeda bisera.

— „Oh, Marice, hajde molim te prodaj mi tu tvoju košuljicu! Ona sigurno daje zimi topline a ljeti hлада. — A tko ti je pravio te fine čipke na njoj? I šaljiva gospojica prevrnu opet glavu na šaljivu stranu. „Tko ti je pravio te čipke, Marice?“

NOSTALGIJA.

O gle! kavav je ovo upit? Što je tako burno udarilo u zatvorena vrata Maričinog srdača? Marica i ne zna tko to pita: pita li to gospojica, pita li to stol, pita li naherena slika sa zida? Ona ne zna je li to pitanje poruga ili grožnja ili možda ljubav — ona samo osjeća, da je to pitanje kao munja prodrlo tvrde dveri za kojima je sakrivala bol svoj. — Tko je pravio te čipke?

Pred Maricom uskrsnu kao fata morgana slika ljetnoga predvečerja i prag pred rodnom kućom, i jedan crveni rubac, zabačen na tjemenu. Žena se sagnula nad posao i pravi čipke a klupko leži dolje, gdje u prašini kopkaju dječje ručice. O Bože! kao krik iz nenadano provaljenih dubina prodre užasan vapaj, prvi glasni, otvoreni glas bola izmučenog djeteta. Tko je pravio te čipke?

— „Mati“! zavapi Marica — i još jednom: „Mati!“

I glasno, bezobzirno, neustrašivo ridanje, strašan plač djeteta za materom, napuni sobu. Kao krivci, kao veliki nepokajani grješnici, stajali su u glasu toga ridanja zidovi, ormari, slike i prozori „salona“. Valovi plača udarali su o njih bijesno i uporno kao jato sivih ptica, koje su izmakle krleti. Sve dublje i dublje sakrivaо je „salon“ dušu svoju pred ovom provalom, uvlačio je dah, oznake njegovog sopstvenog života postale su sve neznatnije, brisale su se i pritajivale same od sebe, a Maričin bol, glasan, očajan, opojen konačnom pobjedom svojom, dizao je sve više i više ridanje svoje, vapaje svoje, krik svoj! — Bijedni salončiću!, koja li preuzetnost da sa ovoga neiskazanog bola baš ti drhćeš! — tko će baš tebejadnog pokriviti, gdje je krivaca legija;? . . .

— „Stid vas bilo! stid!

„Gospojica“ u lakovanim cipelama prišla je k Marici, obuhvatila je i privinula k sebi. Uvojci nad njenim finim uhom drhću od gnjeva, a ružičasti, ocakleni nokti čvrsto se sklopili oko Maričinih ramena.

A Marica, bez pitanja, bez izbiranja, baci se sva u taj naručaj, prvi naručaj koji joj se pružio. Osjećala je prodirni miris gjurgjica, a njezin plač, prigušen tijesnim zagrljajem, bivao je sve smireniji u tome prijatnome mirisu, koji je jakošcu svojom razbijao jedinstvo njenoga bola: Nad Maričinom glavom proljetala je svada ljepušaste „gospojice“, sa njenim iznurenim drugaricama.

II.

Dakako, došla je ipak noć. Marica je sama u tijesnoj, kamenom popločenoj kuhinji. Svijeće nema. Prozor je visoko gore pod stropom, nizak a rastegnut, kao rastegnuta usta — pod prozorom Maričin ležaj. Mjesec baca na mahove svjetlo ili sjenu kroz taj prozorčić — oblaci hitro lete preko mjeseca.

Marica ne pita koliko je spratova pod njome konačno zaključilo vrzino kolo dana i zaspalo, ona ne osjeća da se je cijeli dvored dimnjaka na trokatnici napokon smirio, te prestao puštati svoje sive brige pod božje nebo. Marica ne osjeća, da je na velikome bojištu grada noć u svojoj neveseloj boji sve izgladila.

Noćni pokoj grada, taj možda najveći dojam što ga grad daje: kad ulice, prazne i same, dižu sa svake strane ona trokatna, četvorokatna pročelja zaklopljenih prozora, kad se sva ta pročelja čine posve uska a nebotično visoka, kao kule; kad koraci pred tobom i za tobom zveče kao da je sva ulica od čelika kovana, a ti se od tog zvuka sam sebi pričinjaš neobično silnim i moćnim. — Noćni pokoj grada! Što može Marica o njemu da osjeti kad je onaj noćni pokoj za koji ona zna, toliko različan od ovoga!

Marica ne spava. Poluodjevena leži na krevetu, a ružne velike papuče, privezane crvenim tracima oko tankog gležnjića, kao da je vuku sa kreveta. Marica ne spava. Znadete li koliko treba da dijete ne spava? Gromovi mogu bučiti, vihor otkrivati krov i utiskivati stakla na prozorima — a dijete će spavati. — Težak

fizički bol, pače strah pred strogom kazni, mogu tek na kratko vrijeme da nadvladaju san djeteta. Ni muke današnje gladi ni pretnja sutrašnje ne priječe dijete da za tili čas ne pređe u carstvo, koje je upravo njegovo, u carstvo sna. — No dijete, koje u tuđini nosi neizreciv bol za domom i žudnju za majkom — to dijete diže se na strašnoj ljestivci nad svoje godine i ono noću ne spava.

Sve što je okruživalo Maricu, sve je dodavalo svoje ružne nemilosne razloge njenom bolu. U vrućici, u nesuvislome mišljenju, miješala je sve stvari koje je u polusvjetlu mjesecu razabirala, sa unutrašnjim bolovima svojima. Oh sama ova polica, gle ova ovdje, tik do ležaja, ova polica sa bijelim šalicama — sama ona već! Samo jedna šalica da sutra Marici ispadne, da zazveči na ovom kamenu, da se razbije! Oh onda kući, kući, kući!

Kao podignuta strašnom predodžbom, prebaci se Marica na svom ležaju.

Cink! — na polici zazvoniše jedna o drugu dvije šalice; u isti tren još oštiri, reski: cink! Razmrskani, kao zvijezda, ležali su na kamenom podu bijeli komadići cakline.

Oh! Bože! Bože! van, brzo van! Kroz vrata, prva do nje, munu poluodjevena curica, hitro, strahovito hitro, tiho, tiho, neshvatljivo tiho — pa onda po skalinama dolje u mrak, u onu crnu propast, koja je zijevala u dubini triju katova. Dublje sve dublje, nečujno sve nečujno.

III.

Sudbina je velevlast, koja vlada a da nije formalno priznata. Ima doduše s jedne strane ljudi, koji u nju vjeruju bezuvjetno, bez cjenkanja, i koji krotko, kao jaganjci, na nju čekaju. — No ima s druge strane hrabrih momaka, koji se u pogledu sudbine isprsuju, koji svoj couleur „vlastite snage“ nose vidljivo u zapučku i koji hodaju naročito sami po visini,

na kojoj, — kao na sedlu velikog lagva, — i nema mesta da se u dvoje ide. Dakako da su to upravo oni, koje je sudbina postavila na tu visoku, uzanu i oblu stazicu!

No ako ćemo dublje prosuditi, sudbine zaista i nema! U svom velikom, punom ornatu i svojim pravim imenom ona se zove: Providnost. Kao takova ona po svemiru stvara i gasi svijetove, ništi i ravna puteve njihove — kao takova ona izdiže ocean, a briše visove na zemlji — kao takova ona možda još i briše narode, a možda pače od vremena do vremena i podigne narodić koji — no srce djelovanja njezinoga daleko je više i veličajnije od svega ovoga: Providnost prati razvoj duše čovjekove, bilježi pad ili podignuće njezino.

U mali pako ornat, u svagdanje ruho, mi smo je sami stavili i nazvali smo je sudbinom. Kao takova ulazi ona u igru koju od nje želimo: plete se i vrze među ljudima, zamrsuje niti njihovih života, gura se i utiskuje svojim poslovanjem najživlje ondje, gdje je gomila najgušća. U metežu naših želja, nada i napora oživljuje ona, razigrava se, buja. Tu ona preskakuje iz ironije i farse u tragediju — iz dobrostivosti u zlobu, iz trrosti i „désinteressement“-a u nesnosno zadirkivanje. Ona je živahna, neiscrpna, te, u svakom slučaju — i kao kolegica i kao suparnica, — zanimljiva; no uvijek je maljušna. Njena je briga, hoće li kvaka prozora zapeti u času kad Rozamunda želi da baci pisamce na rame Filibertu; o njoj ovisi hoće li ne će li zatajiti revolver kad netko počinja samoubojstvo s razloga, koji bi mu sutra poslužio za vaudeville. Ona, ako ćete mi vjerovati, odlučuje o tome, hoće li u cvijetu pozepsti šljive, koje je Izak unapred za jesen kupio i platio! — Eto takova je ona: zahrđalim kokotom pištolja, toplojerom — 1° C, košticom od trešnje, ubodom komarca, pikovom sedmicom ili brojem 328, izvodi svu silu čudesa same vještačke šarolike igre, nad kojima se svaki dan snebivamo.

Eto, toj se sudbini prohtjelo da se uplete u stvar Maričinu, da sudjeluje u bijegu njezinome. Od prvog sumračja čučala je zato dolje u crnoj dubljini prizemlja i neprimjetno rukovodila stvar tako, da su kućna vrata — premda svim mogućim razlozima zaključavana a svima mogućim željama otključavana — konačno ostala otvorena. Mnogo su snage te večeri utrošili oni, koji „vlastitom snagom“ zaključavaju vrata — no za čudo, posljednji je došao onaj, koji ih po želji sudbine ostavlja otključana, pače širom otvorena.

Kao zaprepaštena lepirica munula je Marica na ulicu, u maglu, u mjesecinu, u mokru, nemilosnu, bljuzgavu noć, koja je na sve strane tipkala, kuckala, pljeskala padanjem teških kapi i tankih mlazova vode sa krovova. Oh zima! što je zima? Ništa! Daljina, noć? Ništa! Ništa!

Juri, juri Marica, a sudbina, zainteresovana bijegom sićušne, poluodjevene curice, uklanja s njenoga puta stražare, skreće u krivu ulicu pijanice. trne nepodesne svjetiljke.

Juri Marica — njene su ručice grčevito pritisnule vuneni rupčić oko pleća, nagnuta napred, sva u smjeru svoje želje, svoga cilja, svoje žudnje, juri ona napred. Tek velike, pustene papuče napijaju se vode, bivaju teške, nesnosne, regbi da kamen piju, da se kamen vješa o male nožice. Oh! ne sustavlajte me, ne vucite me! Bježim! bježim!

A zašto toliko strepiš, nevježo mala? Tko će da te hvata? Tko će da bježi za tobom? Zar možda gospoja tvoja, koja u svojoj uskoj dušici, prenatrpanoj brigama, nema ni prst mjesta za tuđe bolove,? Ili možda one nelijepe, umorne „gospojice“, koje svake večeri omataju vratove debelim rupcima i piju čaj, da im odlane u prsima? Ili „blagorodna“, koja je, uzrujana, jedva ovaj tren zaspala, jer još danas nisu ovješeni grimizni zastori na mјedene karniže? Sve je zaokupljeno, sve je obuzeto — ne boj se! Nitko ne treba tebe, plačljivu, nespretnu, nekorisnu! — Možda bi jedina za tobom poletjela u mrak i

---

NOSTALGIJA.

---

bljuzgavicu „gospojica“ u tananim krasnim cipelicama: nepro-mišljena, dobrostiva, bez odgovornosti prema ikom il' ičemu, ražalila bi se ona da te ugleda, trčala bi za tobom, dognala bi te obuhvatila i povela bi te bez razmišljanja k sebi u prodirni miris gjurgjica. — Bježi, dijete, bježi! stisni rupčić pa bjež!

Neumorno prebiru sitne nožice, a prostrana, crna ulica — crna u osnovi a isprutana žutim prugama koje padaju sa svjetiljaka — plazi poput gorostasne zmije velikim zavojima u smjeru Marićine žudnje i nosi Maricu na svojim mokrim, klizavim leđima. Ono Marica samo onako prebire nožicama, al gorostasna je zmija nosi sama napred, utiskuje se sve dublje u mrak, u predgrađe, i još će krenuti dva tri puta ogromnim šarenim tijelom svojim i njena će glava sunuti u ono veličajno crno more noći, koje leži vani nad poljima! I Marica će vidjeti samo silne lukove zvijezda po nebu i beskrajnu ravninu noći na zemji — a daleko u toj ravnini nejasni mali okrug, koji se jedva bjelasa — dva tri krova, zvonik, što li? Tako neznatno, tako ništa pod silnim noćnim nebom! — al upravo prava mjerica, da napuni malo srce čovjekovo do vrha!

Ono je možda još daleko — no koliko li je bliže nego je jučer, sinoć bilo! Kako već grijе, kako privlači! Sve silnije i sve radosnije!

Kroz žljebove zvoni glasno i skladno hitra glazba vode sa krovova. Nasitno prebire ona svoje nježne glasove i prati neprekidno Maricu s obje strane ulice. Žlijeb dodaje žlijebu — po sitnim tipkama kapljica što padaju s krova — radosnu i spokojnu pjesmu o nečemu, što svatko može da razumije:

„Studen popušta. Snijeg, što ga rađaju vode zemaljske, pao je jučer sa nebesa na krovove i visove naše. — Studen popušta — Snijeg ljeze sa visova i vraća se k zemlji. — Studen popušta!“

Romoni sitna glazba, a sa visine krovova svaki čas prelijjeću hrpe snijega. Velike i teške prevrću se u zraku kao ranjeni

labudovi i padaju o pločnik raširenih krila — a male prospipaju se lagašnjo na mokru zemlju kao kite bijela cvijeća. Oh prijatno ih je vidjeti! Padaju, padaju i kao da svaka od njih odnosi teret sa Maričine duše. — Sve laganija, sve radosnija, vruća neiskazanom vrućinom, leti curičica kao munjom nadahnuta pod zvukovima pjesme i pruža ruke svakom bijelom trhu, koji pred njome o pločnik udara. Diže na mahove glavicu, kao da ih vapi i zove: hajdete, hajdemo! nemojte da padate, dignite se, poletite ovako, napred! napred!

I gle! jedan čas vidi ona: prekrasan, silan labud lama u visini nemoćno krilima, pada naglo, neotklonivo — časkom krili nad njom — — zapreka u bijegu, pogibelj, užas — zatim udarac, strašan bol, hip strave — — i ništa više!

Samo još dva tri nezamjetna trzaja pod teškom hrpom snijega — i maleno nježno tijelo, za uvijek zaustavljeno na svome putu, leži mrtvo, položeno nauznak — mrtvo i sahranjeno u isti čas.

Nenadani smrtni završetak ovog istinskog dogodaja, osjeća se teškim i neumjesnim — nespretno i neočekivano proizašlim. Dijete sa svim svojim bolima u noći na bijegu, sa svojom osamljenošću i nemoći, sve stradanje njezino, studen, nedostiziva daljina cilja — sve je ovo bujno i puno, nosi u sebi mogućnost novog beskrajnog rada, stradanja ili opet velike radosti. No nikako nas nije pripravilo na ovo, što se u istinu zbilo: praznina, tama, sve gotovo, bez ikakove sadržine — — smrt —. I osupnulo vas.

Tkogod je prisustvovao umiranju čovjeka, taj znade, da u svakome slučaju smrt čini na vas ovaj učinak. Časak smrti jest jedan osamljeni britki momenat, odijeljen od svega ostalog, što je ikada došlo do naše spoznaje. Utisnuo se taj brid gdje mu drago u život, on mahom zaustavlja sve mišljenje naše — osupne nas. Ni najdulje umiranje ne može biti — za onoga, koji ga posmatra — priprava za trenutak, kad valja reći: mrtav

je, umro je. U tom času kao zaprepašteno dijete, koje odbacuje igračke svoje, odbacujete vi do zadnje zerke sve ono, što ste do tog trena o tome mislili, a spoznajete tek jedno: da agonija nije bila prelaz iz života u smrt, da je agonija čisti pravi život, a trenutak smrti da je odijeljen od tog života — odijeljen i neočekivan isto tako iza agonije, kao što bi bio sred najbučnije svečanosti života.

I mi stojimo prazni i beščuvstveni, kao da nam je nena-dani vihor odnio moć čuvstvovanja i ne znamo da zauzmemos tanovište prema smrti. U duši živoga čovjeka nema registra kojim bi ona znala da odgovori na samu činjenicu smrti.

Mi nad smrću čovjeka možemo da osjetimo najveći bol, koji u opće poznajemo — no taj je bol — bol rastanka i ne razlikuje se u svojoj biti od boli rastanka sa živim čovjekom; mi uz mrtvaca možemo da osjetimo i ledeni, nedokučivi strah. No u stvari to je nedostojni, niski strah zvjerke, koja ne dokučuje smrt, koja ne vjeruje u smrt te koje se ovo ledeno, neobično biće doima kao da se pritajilo, da sakrije svoju moć i svoje zlonamjerne sile. Ali prema samoj smrti, prema činjenici, da je tu jedna crta tjelesnog života prelomljena i da ona od tog trena polazi drugim za nas tajnovitim putem; prema činjenici, da se pred našim očima rasplinuo jedan do sada zasebni duševni centar i da se pripojio nevidljivoj, neshvatljivoj cjelini — prema toj činjenici mi stojimo, a da ona u nama ne dovodi ni do čega doli praznine.

Prazni i osupnuti stojimo časak, kao što se stoji nad razbijenom čašom, a odmah zatim zagrabilo punim dahom uzduh života: stradamo, tješimo, plačemo, počinjemo zaboravljati — i što je glavno: idemo! idemo! hitamo opet s vremenom i u vremenu.

Idemo, idemo mi živi; prolazimo u noći i tami po mokrome pločniku pokraj maloga i mrtvoga tijela Marice, koja leži pod svojom bijelom mogilom. Sitna pleća priljubljuju se polagano

---

NOSTALGIJA.

---

uz hladno tlo, a košuljica sa velikim crvenim pismenima utiskuje svoje još toplo ime u bijeli pokrov snijega.

A duša Maričina? Jer vi, mislili kako mu drago o tome, valja da ipak ne mislite, da je i duša Maričina ostala uhvaćena, ugasnuta pod trhom snijega? Njezina duša, koja je u tren kad se je smrtonosni teret dotakao malih pleća, bila istodobno i daleko naprijed, možda već na pragu doma, i daleko natrag, u onom trećem katu kraj razmrskane cakline; duša Maričina, koja je u taj tren s obiju strana ulice i slijedila i pronosila onu pjesmu o studeni; duša Maričina, kojo je istodobno bila i oko mjeseca, strepeći, da ga oblak ne pokrije; duša Maričina, koja je u taj čas sadržavala i sliku sinoćnje strašne večeri i sliku sutrašnjeg prekrasnog jutra — valjda vi ne mislite, da su tu dušu dvije tri metričke cente snijega, koje s krova padaju, prikupile, poklopile, ugušile i utrnule — tu dušu, neograničenu u svojoj slobodi, sa svim njezinim predodžbama daljine, prošloga, budućega?

— Ostavimo to. —

Narodno vjerovanje prostodušno i umilno veli, da duše pokojnika dolaze odmah nakon smrti, da se oproste od svojih milih, da se dan dva u obliku dima ili oblačka ovijaju oko voćaka kraj kuće — a onda istom polaze — — kuda?

I gle: Maričina je duša pošla putem njezinoga vjerovanja. Još se malo mrtvo tijelo njezino nije pravo ni priljubilo uz studeni pokrov — a duša je već na cilju, u malom niskom domu, utopljenom u velikoj noći ravnice. U sobi sve duboko spava, oh! spava baš onako, kako duše naših pokojnika vole da se spava, kad nam dolaze.

Ona je na cilju, duša Maričina. Utisnula se u priprosti jelov krevetac za kojim je toliko jecala, utisnula se među dvoje rumenih mališa, koji zagrljeni duboko spavaju. — Toplo li je, prekrasno li je! Zar su samo jedanput spavali ovako u troje:

ANGELUS.

---

zagrljeni, šćućureni, jedan uz drugoga!? I Maričina duša, raznježena kao dašak, priljubljuje se sad uz jednog, sad uz drugog bratca, struji i priljubljuje se njihovim toplim lišcima — lebdi među njihovim poluotvorenim rumenim ustima, koja duboko hvataju dah. Još dah, dva — i poruka mrtve sestrice, što lež daleko pokopana pod brdom snijega, bit će udahnuta, podijeljena, smještena duboko u malim srcima obaju mališa.

Spustit će se te noći tihano u srca njihova onaj najdivniji dar, koji može da pripadne djetetu na domu: ljubav k rodnomu pragu. Kano amajlija zlatnoga lica a crnoga naličja spustit će se ona u srca njihova, prileći će čvrsto, pokrit će naličje svoje i nikada oni ni vidjeti ni upoznati ne će, da je naličje njeni crno, nesnosno i smrtonosno. Jer ti blijeda, okrutna mučiteljice, ti nesavladljiva nostalgijo, što si ti ino nego crna sjena, koju izvodi zlatno sunce ljubavi k domu?

„Ostanite bratci moji! mali mojl! ostanite na žarkome sunašcu“

Mališi spavaju — njihova su lišca jasna i spokojna, duboko dišu.

Pa kad se nakon više godina nađe netko, te ih stane upućivati na grad — oni ne će htjeti da idu. Oni ne idu, nipošto ne idu.

Neuki, nerazumni, ne znadu da reku, zašto ne idu.

A ne idu, eto vidite, prosto zato jer razasuta slama tako umilno leži na smrznutoj zemlji oko plastova, ne idu, jer orahova grana noću tucka o strehu, a ne idu pogotovo zato, jer mala lokvica pokraj kuće već u ranu zoru odrazuje šarenu gubičicu male teličke.

ANGELUS.

(1900.)

Mala, zelena i sočna dolina medju kamenitim brdinama. U njoj stado ovaca i dvoje male pastirčadi: bratac i sestrica. Odnekuda dopre glas zvona: Zdravo Marijo!

ANGELUS.

Djevojčica kleknu u travu, a mali bratac do nje. Sklopljene ručice, uzdignute oči i malena ustašca govore molitvu Gospodnju: — „oprosti nam duge naše“!

Mali povuče sestricu za rukav — no ona moli dalje, po-božno i skrušeno.

Opet je povuče za krilce:

— „Marice!“

— „Čekaj dok svršimo!“ šapće ona.

„Ne možemo! Kleknula si na cvijet. To ga boli, pa nas Bog ne sluša.

Sklopljenih ručica premjesti se djevojčica na kamen. Oboje nastaviše molitvu svoju, a cvijetak poče uspravljati glavicu svoju i gledeći u nebo pridruži se tihoj molitvi njihovoј: — oprosti nam duge naše!“

A neki dan gledam gdje se netko dugo, glasno, šumno Bogu moli — a vidim: kleći na nečemu. Zamutilo mi se oko, ne raspoznam što je ono, al mi se čini da još diše. — — —

III.

SVETOVID.

(1912.)

Da je komu rano uraniti,
— Ni u zoru niti u prazorje,
Već ranije dok još vidno nije,
Samo noć se opominje dana, —
Da je komu tako uraniti
Da on dođe pod planinu b'jelu,
Pa da vidi čudo nad planinom.
Da ga vidi i da obnevidi,
Sa ljepote i sa svjetla žarka
I sa zlata gori viš' oblaka
I sa pjene zlatom pozlaćene.
Da on vidi čudo neviđeno:
Svetovida, kako prije sunca
Nad planinom nad golemom jezdi,
Divan konjik, a na konju divnom. —
Kad se dade gori više st'jene,
Sve se sjaji st'jenje i kamenje,
Kad poigra nad planinom konja,
Sve po konju b'jela prska pjena,
Kad se sagne konju vrhu vrata,
Titra zlatna navrh koplja alka.
Što se sjaji nad konjikom stjenje
To on nosi poruke od dana,
Što po konju b'jela pjena prska
To je b'jeli oblak viš' planine,
A na koplju što je alka zlatna
To je zv'jezda što pred zoru gine. —
Kao sunce gdje još sunca nije,
Žarko svjetlo na konjika bije.
Pa kad mi se tako Svetovide
Nad planinu onu tvrdu diže,

FAUST.

(Il' se diže il' ga podigoše
Skroviti još od sunašca traci?)
Onda mi se sjajan Svetovide
Preko neba zlatnim kopljem baci.
Gdje je istok podiže se koplje
Pa na zapad preko neba sinu,
Kuda huji bože Černabože,
I strahovit strašnu vuče tminu.

Krilom bije bože Černabože, —
Krilom bije one mrke sklope,
Uzvitlani ter oko njeg prše,
Kao mrka a na vjetru halja,
— Ter jadovit šiba četu b'jesnu
I š njom udilj k zapadu se valja. —
Srne povod zapadnih do gora
Pa se vine i preleti gore,
Huji četa neznana vrh mora
I poleti da preleti more.
Al kad stigne pučini nad jaze
Dostiže je ono koplje lako,
Zlatnim bridom među pleći crne
Zgodiv crna četi gospodara.
Ter s visine, kud se b'jesan vine,
Sunovrat ga k pučini obara.

A on ginuć i noć š njime gine —
B'jeli dane širom sv'jeta svane.

FAUST.

(1921.)

U sobi je tiho i toplo. Vrata i prozori zatvoreni, zastori napola sklopljeni. Na stolu knjige otvorene, a sa police, sa naleda velikih knjiga gledaju krupni natpisi.

Ivan stoji nasred sobe, duboko zamišljen: — Konačno i opet: magla! — začetak svega: magla, bezmjerna magla u svu šir svemira. Pa onda začetak zemlje: tijelo maglovito, plinovito, veliko objamom, a ništetno, prazno sadržinom. Zatim začetak života: magle nepregledne i neprodirne nad oceanom, koji optače zemlju — a pod pokrovom magle plove oceanom prve strašne proždrljivke, goleme školjke, koje vrebaju jedna na drugu. — Pa onda se magle podižu nešto više i zemlja se umata u svoju odjeću oblaka, koju više ne skida. I sakrivena tako, tvori što zna i može. Zamišlja početak najvišeg bića svoga, te proizvodi nizove nelijepih gorostasa: stvara bezoblične guštare, koje proždiru jači alosauri: alozaure gutaju dinosauri, a dinosaura nestaje u raljama gigantosaura. I tako redom sve do čovjeka, živo na živome slaže ruševine i pokapa nastojanja — a sve pod maglenom odjećom, u koju se omotala zemlja. A čovjek? a ja? — U magli! u magli! Pod maglom slijepo putuje put svoj zemlja, nosilica moja, a pod teškom maglom bez izlaza stenje i duh moj, duh čovjeka!

Nešto udari snažno u okvir prozora. Prozor se otvori — rezak vjetar raskrili zastore. U sobu doleti dječja lopta, crvena zelena, žuta — sva šarena i sjajna.

Vjetar je jednako dizao i razbacivao zastore, a lopta je ležala na podu, na širokome tragu sunca.

Ljeska se lopta o suncu, vani neka vesela zvona zvone jasno i uporno u sav mah, te prodiru u sobu, a negdje prolazi i žamori mnogo naroda.

Baćen iz maglovitih nelijepih sanja u ovo more istinitosti, šarenila, zvuka i reskoga zraka, htio bi Ivan da klikne, da poleti.

Netko hitro pokuca — vrata se otvore. Došao je mali po loptu. Najmanji od družbe, ugrijan, nasmijan.

— Molim Vas, gospodine, lopta je ovdje.

— Ne dam je, dok mi ne kažeš, što je ovo tako radosno vani?

- Pa Uskrs je, gospodine! začuđeno će mali.
— Uskrs! A hoćeš li me odvesti onamo?
— Kuda?
— Na Uskrs.
— Kako to: na Uskrs — — ? Pa hoću! No morate se obući — lijepo se morate obući.

Iz dubine zaboravljenoga ormara vadio je Ivan po nalogu maloga ovo i ono. Mali se smijao u svu šir toj igri, birao kapute, razbacivao ovratnike. — Napokon je Ivan bio opremljen i dostojan da podje s malim.

Pošli su. Mali provodi Ivana kroz svečano odjevenu svjetinu — i pri povijeda čudo stvari! Sve same stvari istinite, prave pravcate stvari, a prekrasne! Majka je jutros ispekla gibanicu, pa je obložila na zdjeli pisanim jajima. — U crkvi danas sav narod pjeva s pjevačima, a sve su svijeće oko svih oltara zapaljene. — A ove je godine sunce rano prigrijalo, već davno cvatu macice kraj potoka, a na Cvjetnicu je bilo već rascvalih breskovih grančica u crkvi.

— Gle! Gle! koliko čudesa! otima se Ivanu i njegov je glas kao pridušen krik radosti.

- Al reci ti meni, kuda me vodiš? Gdje je taj uskrs?
— Pa u crkvi!
— A zar samo u crkvi?
— Ta nije, gospodine! nasmije se mali. — Danas je uskrs — — tako — — svuda!
— Gdje?
— Pa eto tako! I ovdje — mahne mali rukom.

Ivan se ogleda. I gle zaista! Uskrs! uskrs svuda! Ljudi prolaze pod živim bistrim suncem što je obuhvatilo, pozlatilo i njih i ulicu i crkvu i široku rijeku, sve tamo daleko do onih plavih brda. Idu ljudi radosno, puni ljubavi jedan uz drugoga. — Sa druge obale dva se tanka čuna složno otisnula, skladno i složno veslaju put crkve, a radosno se odziva i doziva družba

iz čuna u čun. — Dvije djevojčice pridijevaju jedna drugoj na prsa veliki stručak jaglaca, a neki dobričina čovjek podigao hroma dječačića, da ga prenese kroz svjetinu.

— „Gdje ste magle? Gdje ste dinosauri, gdje ste vi što otimate? Nema vas, vi naročite tvorevine zaprašenih mozgova! — Ovdje je istinita, prava ljepota: sunce bez magle je ovdje, ljubav, sklad, milosrđe bez strahote, bez otimanja, tu je! Uskrs! uskrs!“

Razdragan, razigran, opojen uskrsom, koji je obnovio dušu njegovu, sagne se Ivan i poljubi maloga.

— „Idi, dijete! Igraj se, uživaj! Ne trebam Te više; Evo Ti dukat, kupi si loptu, dvije — koliko hoćeš. A meni ostavi ovu loptu — ona je danas razbila magle moje i probila mi put do sunca, do istinitosti!“

Blaženo, gotovo pobožno prevraćao je Ivan loptu i okretao jarke boje njezine.

A mali je stajao zadriven i promatrao dukat u svojoj ruci. Ali onda pogleda Ivana i lice njegovo poprimi izražaj mladoga mačka, koji vreba.

Dok je Ivan, opojen svojom novom srećom, sveđer iznova klicao:

„Sretan sam! sretan! I ništa mi više ne treba! Ništa!“ — dotle je mali stajao priščurenih očiju i gledao u njega. Tada iznenada, munjevitom brzinom, skoči mali do Ivana, istrgne mu loptu iz ruku i okrenuv mu leđa, otrča kao vižle. Daleko od Ivana skoči na hrpu kamenja i okrenu se Ivanu. Njegovo je malo lišće bilo zlorado, nasmijano, a glasić rezak i odrešit:

„Ništa vam ne treba! Ništa!“

Osupnut stajao je Ivan. Njegove su oči bile uprte u mali, raskoračeni lik, u njegovom se mozgu odvijale polagano misli, oči mu se mutile, slika maloga napadača rasla je pred njime, osjećao je, gdje neka orijaška pogibelj prijeti Uskrsu — i

---

NA DOČEKU ŽIVOTA.

---

konačno u nenadanoj provali strave i gnjeva zavika iz svega grla, izpruživši kao bjesomučnik grčevito obje ruke:

„Držite ga! držite! Eno ga! Dinosaurus! Gigantosaurus! Držite ga!“

Prolaznici, zaustavljeni gromkom vikom i neobičnim riječima, pogledaše svi u smjeru Ivanove ruke, radosni, što će na sam Uskrs čudo ugledati. No tamo nije bilo čuda! Na vrh hrpe kamenja, sav obasjan jarkim suncem, stajao je lijep nasmijan dečkić — mali čovjek. Jedna mu ruka duboko u džepu, u drugoj drži šarenu igračku.

Pa što onda? Gdje je tu čudo?

I smjesta se dosjetiše prolaznici, da je čudo na Ivanovoј strani. Kao falanga okrenuše se čelom k Ivanu i upriješe u njega razrogačene, bezbrojne oči svoje.

A Ivan je stajao spuštenih ruku, oborene glave. — I odjedared, na očigled sviju stala ga — Bog te pita odkuda pod ovim jasnim suncem? — ovijati magla — gusta, siva, neprodirna magla.

NA DOČEKU ŽIVOTA.

(u album Branki F.)

1921.

Stani, d'jete mlado, časkom!

Stani! Kip Tvoj klešem ja!

Tebe klešem kako stojiš,
Na proplanku niže dvora,
Jutro rudi. a ti krasna,
Pitaš: hoće l' skoro zora?
A dok pitaš poput ljera
Ti uspravljaš vito t'jelo

PRVA ISPOVIJED.

Napred pružaš ruke željne,
K nebu dižeš divno čelo —
Vrhu pleća pram Ti pada,
Kolut zlatan nad njim sja.

Kip je divan: Stojiš jasna,
Kličeš: „Život neka pride“!
„Sa nebesa neka blistav“
„Na sunčanom traku siđe!“ — — —
Al ja-vajme! — dalje klešem:
Dûbem podno kipa jâze,
Gdje se sitne muke muče,
Gdje se sveti plami gaze!
Klešem: s neba život čekaš,
A on k Tebi plazi s tla!

— — — — — — —
— — — — — — —
Što to rekoh? Ne slušaj me!
Obuze me na čas sjeta,
Mladom kipu znamen stavih
Umornoga moga dljeta!
Čekić amo, d'jete moje —
Čekić amo! razbit ćemo
Kip u kojeg ni ti, ni ja
Ne ćemo da vjerujemo!
Vitlaj! Udri! Kip se ruši!
Ti u suncu blještiš sva!

PRVA ISPOVIJED.

(1909.)

Mala curica oslonila lakte na mamina koljena, položila joj molitvenik u krilo i zagledala se mami u lice. Curičine se očice

PRVA ISPOVIJED.

smiju i nikako ne razumiju: što zapravo hoće taj molitvenik? što on pita?

Prvo „ispitivanje savjesti“!

Dugi niz tiskanih pitanja, mračne rubrike iz nutarnjosti ljudske — a nad njima dva radosna dječja oka, otvorena lih na lijepi, istinski, sunčani svijet!

— „Jesi li krala?“ pomaže mama maloj čitati pitanja iz molitvenika.

— „Ali, mamice!“ smije se mala.

— „Jesi li koga mrzila? prezirala?“

— „Kako to: mrzila?“ Velike bi se očice, da mogu, još više otvorile, ne bi li kako saznale od mame lii od molitvenika, što je to što ovdje piše: mrziti, prezirati?

— „Jesi li kome naškodila od zlobe — — — srce moje?“

Mama ne može, a da se tiho ne nasmije i da ne pogladi tu kudravu nesvjesnu glavicu.

Al time nije pitanje riješeno. — Curici treba grijeha, bezuvjetno joj treba grijeha, i ona biva nestrpljiva.

— „A jesli se u večer uvijek molila Bogu?“

— „Jesam“ — gotovo tužno odgovara curica, gdje joj opet izmače grijeh. No onda se zamisli i uzbudeno, hitro klikne: „Ne, jedamput se nisam molila, sigurno znam da nisam! Bilo je to u zimi. Ti si me, mamice, uzela te večeri sebi na krilo, a ja sam tako i zaspala. Poslije si me i svukla i polagano u krevet metnula, a ja se nisam ni probudila, ni Bogu se pomolila. Jeli da je to grijeh?“ ponosno dovrši mala. U dugom nizu ljudskih poroka pronašla je napokon mjestance gdje će se utisnuti!

— „Da“, polagano odgovara mama, jer osjeća svu osjetljivost momenta, „da, to bi bio grijeh, no ja sam tome grijehu kriva, jer sam te ja držala na krilu, a Ti si samo zaspala.“

— „O Bože moj, pa šta ću onda ja? Što ću sutra na ispovjedi govoriti?“ Gotova da proplače spustila je očice i ovijala pramić svoje zlatne kosice oko prsta.

KOŠUTE.

I vrativši se natrag nad molitvenik, njene se očice najedamput zadube, promijene — nikad jošte takove bile nisu — —

Pošla je sama da potraži po prvi puta nešto što se vidjeti ne može — nešto što nije ni mama, ni bratac, ni lutka, ni kolač — nešto što je teško naći dok ovako čisto i bistro leži u malenome srdašcu.

Dijete moje, ružice moja svježa li milena, da znaš kuda si se danas uputila u dubine bez dna!

KOŠUTE

(po narodnoj pjesmi).

„Rosna, rosna košutica
Kada si se orosila?“
— „Tamo dolje na livadi
Gdjeno rastu zlatne žice
I srebrenе podvezice.

— — — — —
Mjesec mi je djever bio
A Danica jetrvica“.

(*Narodna pjesma*).

— — Pala rosa.

Mladoj gori niz proplanke

Djever mjesec košutice

Vodi tanke.

Ter na vodu plahe gredu

Kad s Danice jetrvice

Po dolini rosnoj leže

Zlatne žice.

Plahe staju šušne l' gdjegod

Sitan kamen pod vrijesom,

Ili jasna prospe li se

Zv'jezda krijesom —

Plahe motre, prolazeći

—
KOŠUTE.
—

Ukraj grmlja obasjana,
Miruju li tanke sjene
Podno grana?

A gdje s jačeg svjetla pada
Mrča sjen po rubu šume,
Tu su stale krmajući
I dvoume:
Maleno im srce igra
Sa miline jasne noći,
Ali sitno ipak preda
Dolom proći — —

A kad jurve i na vodu
Košutice stale biše,
Tajnoviti ki se glasi
Kroz noć sliše?
Ne znaš jal' su slapi tisi
Više b'jela hiteć pruda,
Jal' iz l'jesa slavić vabi
Noćna čuda?

Starodrevna pjesan pako
Uči da su glasi zgara,
Kimi mjesec košutice
Razgovara.
Razgovara i slobodi
Rosne svoje nevjestice,
Poviš hitra da se slapa
Puste nice,
Da koljence svoje vito
Polože vrh meke trave,
I do bistre vode sagnu
Mile glave — —

Samo dah se jošte sliši
K'jem kad srču s hladna vira,
Još se tiši učinio
Mir sred mira.

NOVA AQUILAE. (1918.*)

(Četvrte godine svjetskoga rata.)

I.

Zašto si, Lukre, izišao baš ove noći na proplanak i sio pod ovaj jedini, slabašni hrastić, osamljeni hrastić, osamljen Ti? Zar ne osjećaš, da se nadaleko oko Tebe širi samo vlažna, ledena trava, a pred tobom da leži crna, ružna ravnica? Zar ne opažaš, da su zvijezde i noćas još pod koprenom oblaka — a prosine li koja, nekuda je blijeda i drhtava, kano da strepi za svoj opstanak, kano da ne zna, što će od nje biti!

Ali Lukre je izišao i ove noći, jer je u njega duša teška kao teški sivi oblak, koji ne može da nosi težine svoje. Izišao je, jer je u njega rana neizrecivo bolna, rana, što ju je usisala mlada duša njegova iz sviju ljudskih rana, u koje je uronilo oko njegovo. I vapi rana njegova, vapi kao što za mnogu noć već vapijaše, i sipa put neba bolove svoje: „Gle, nejak bijah i sjedah na krilu matere svoje, i ona milokrvna, dobru me učaše. I slušajući primih nauku i mnijah: treba da savijem vjenac najljepši, bratu da okitim čelo. Treba da pohitim do studenca i da napojim vraga svojega, ako žđaju usta njegova.

Nova Aquilae 3, nova zvijezda u zviježdu Orla, koja je opažena u lipnju 1918. Njezin sjaj bio je vanredan, te je nadmašivala njime sve ostale stajačice, vidljive na našem nebištu. Velika katastrofa na tom nebeskom tijelu mora da je prouzročila taj nenadani porast sjaja, koji se nakon nekog vremena utrnuo, te je zvijezda poprimila opet svoju prijašnju neznatnu veličinu.

Treba da vrata kolibe moje noću otvorena stoje, e da se u nju sklone svaki, kome dodija mraz, ili dažd ili zvijer koga progoni. — Al dorastoh eto i dođe vrijeme takovo, te vidim: ništa nema nego psi strahovito ružni, koji se zagrizoše jedan u drugoga i jedan drugome žile podgrizaju i ne otpuštaju, vajme, zuba svojih, dok ne lipšu obojica!“

Vapi Lukre, a dolje u crnoj ravnici što se prostire kano pokrov, dolje na vapaj njegov izlazi utvara, što ga mučaše već za mnogo dana i za mnogo noći.

Izlazi utvara:

Psi golemi navalili se u ravnicu. Gnušne spodobe njihove gomilama se valjaju sve do ruba prostora. Bijele se strahoviti zubi njihovi, te kako lapću i zijevaraju i kako sijeku zubima kroz mrak, tako se orisuju laloke njihove bijelim crtama o tamnu noć. A čaglji strašni i neviđeni podvlače se pod tjelesa njihova i risovi gorostasni zaskakuju nad njima i lavovi bez dostojanstva povlače okaljane grive svoje po gomilama njihovim. — I zagrizaju zvijeri, zagrizaju živo u živo i prekreću strašna kolesa plamenita: oči svoje užgane od bola i jarosti. I viđa se o jarosnom sjaju trava crna i povaljana, zemlja čaporcima razvaljena, dim suri i gnusni, što se prekreće sa psima, kuda se valjaju nespodobna tjelesa njihova.

Ovakova prostire se utvara pred izmorenim očima Lukre.

O zašto, Lukre, roniš pogledom u strahotu, koju nečastivi prostire po crnoj ravnici? Zašto, osamljen i nemoćan, zuriš u nju i hvataš okom ono nešto srebrenastih niti, koje se kano poderana paučina lepršaju nad gomilama, a gdjegdje, ogreznule i povaljane u nedolična klupka, vise oko divljih laloka, okaljane pjenom onih bjesomučnih zvijeri? Da, srebrna paučina bijaše, koju si satkao Lukre, slušajući nauk majke milokrvne. A sada Lukre, ostavi je, ne gledaj u to tanašno tkivo, jer eto drhćeš da ono odoljeti ne može u strahoti ove utvare.

Podigni oči svoje onamo, otkud pravdu čekaš, jer zašto da ne gledaš u nebo Ti, kad ista pseta ova spram neba lapću i ne strepe, bezumna, svjedočanstvo neba zovući nad djela svoja.

— — Tako se cijepaju misli Lukrine, tako se prepliću боли i utvare njegove, tako obnemogao diže oči svoje put svoda nebeskoga, na kojemu se bijaše rastavio veo oblaka.

Podigne oči Lukre i zadrhta do dna bića svojega. Zadrhta, zastane časom k'o duša kome stane — a onda zaklikta od ljubavi, od užasa, od strave i od hlepnje. Oči njegove, vikle nebom lutati, ustrmile se, začarane, put zvijezda, ruke njegove dignule se, pružile se pune žudnje, da dohvate čudo nedohvatno tamo gore ugledano — čudo, što ga nebesa opet jednom upisaše u vječne knjige svoje.

Rastavili se oblaci — ko zavjesa hrama u času suda stršnoga — a med njima ua dubokom tamnom nebu plamti zublja: srebro užeženo. Plamti jasna i bijela, kraljica nad svim zvijezdama, plamti na mjestu, gdje do sada kroz vijekove ljudske k'o neznatna sitna iskrice među sitnim sestricama tinjaše.

Nije tlapnja niti su ga čini opčinile: eto je nasred svoda nebeskoga, oblijeva se razbijenim žarom, kupa se u plamenu vlastitoga požara, prosipa more znanja u tamu neznanja: tko ima uši, neka čuje, tko ima oči, neka vidi!

Upoznaj Lukre, smrt ognjenu, što plamsa tamo gore. Razdera se pred Tobom zavjesa hrama nebeskoga i pozvan si Ti, koji čas prije pravdu dozivaše nad opačine roda ljudskoga, pozvan si, da budeš svjedokom strašnoga suda, koji se vrši tamo gore, gdje izgara svijet, pravdom stvoren, a po pravdi uništen.

II.

No Lukre ne podnese lica pravde. Zanjiha se sve biće njegovo, zamrsi se pređa života njegova, kao što se zamrsi pređa na stanu tkalačkome, kojega se kosne sila odveć jaka. I Lukre pada nice u travu i — — nađe se djetetom. Plače tiho i pouzdano,

kako plaču djeca, jer tvrdo vjeruju u moć suza. A onda osjeti, kako mu glava počiva na krilu majčinu i dlanove njene osjeti na uvojcima svojima, i ču glas njezin, gdje mu govori, k'o za mala što mu govoraše, kad bi ga gromovi plašili:

— „Ne boj se, lane moje.“ — I još reče mati: „Podi s njime, podji s Azrailom.“

I podiže ga na ruke onaj, koji povrh njih stajaše. A bijaše u onoga lice jasno i imadaše raskriljena krila, po kojima trčahu plamečci. Te podje dijete Lukre po nebu sa Azrailom, podje po nebu, kako idu djeca, a da ne pitaju, može li se.

I dođoše na trijem nebeski i stajahu tamo. Gledaju u nedoglede: prostori su bez ruba, bez obzorja. Gube se duboki i sve dublji, a tamu nihovu prosijeva svijetlo, čisto i modro, koje ni od čega ne dolazi, nego samo po sebi jeste. Golemo je, što vidi dijete sa trijema nebeskoga, golemo je kao strah — al' što vidi, još nije ništa! I što misli, ništa je, i što snuje, ništa je! Samo što srce u djeteta kuca i drhće na trijemu nebeskom, ono nešto jeste i ono ubire prvo malo slovce sa lista nebeskoga.

Užiju se luči oko trijema, prosipavaju se svijetovi kao zrnca bisera, trune se k'o rosa sa drveta rajskega, prosijevaju se svijetlom rumenim kao užarena zora ili upijaju u caklena tjelesa svoja čudesno plavilo prostora. Prosuli se svijetovi na gusto — regbi đerdan rasputani — a daleko su u beskrajnosti, daleko drug od druga, kao dva sna što leže na dnu duše procijepane. — I časak mniješ: jure, jure zrnca kroz prostore — al' ugledaš li kuda bježe prostori pred njima, tada vidiš: sporo i mučno vuku svoje staze zrnca, i one puzaju za njima kao zmije utruđene, dok im nedohitnom, neponjatnom, vrtoglavom brzinom izmiču razasjani prostori, koji gutaju sami sebe, te ginu sve ponor u ponoru, i ostaju vijekom nedostižni užarenim glavicama umornih zmija.

I sveđ tako ide kolo divotno i svijetlo, puno beskrajne krasote. A dijete Lukre udivljeno pljesne ručicama:

— „Azraile! Jeli ovo igra, Azraile?“

— „Nije igra, dijete. Gle, da igra nije!“

Pogleda Lukre i vidi sada: prozirna su zrnca oku njegovu i kako hite i jure i kako se cakle i krije, sveđ ih slijedi udivljeno oko Lukrino. Jer gle! u svakom zrncu ima kao srce živo, te ono bije, te kuca: gore, dolje! gore, dolje!

Čudno bi od toga djetetu i ono se prižme uz rame Azrailu i upita tiho:

— „O Azraile, što je ono, Azraile?“

A krila se u Azrila rasvijetle plamenom, i lice njegovo bi kao sunce jasno:

— „Srca jesu, te za dobro znadu, srca jesu, za зло srca znadu; kol'ko ima stvora i prostora, svakomu je pravo znanje dano. Zato: tko sagriješi, taj bez grijeha nije, tko sagriješi, kriv će biti sudu.“

Reče Azrail glasom silnim i na glas njegov doplovi do njih prostorom kao ogroman brod gorući: svijet u plamenu! I upozna dijete zvijezdu plamteću, koju bijaše sa zemlje ugledalo — i vidi: sve što život na njoj sazidao bijaše izgara u plamu.

Lelija se plamen njezin, dižu se jezici ognjeviti u strašnom bolu put prostora i vraćaju se iznemogli sunovratce u utrobu svijeta osuđena. Takva plovi, teško i bolno: nosi kroz Mir krunu svoju plamenitu, što se udilj krnji.

— „Zašto je ovaj sud Azraile?“ šapnu dijete.

— „Tri su bila grijeha na njoj.“ I diže Azrail ruku spram zvijezde: „Ugledaj ih, dijete!“, i rastavi se kruna plamenita na jednome mjestu i vidje Lukre:

Pustinja, pustinja bez hлада. U njoj jedan jedini stoji dub hladovit, a pod dubom putnik iznemogao. Al' dušmanin se njegov tihom stopom šulja i korijenje podrezuje dubu.

*

Po drugi put se rastavi oganj i vidi dijete:

Kladenac je. Bistre teku vode. Na kladencu netko ranu hladi. Al' dolazi, koji na njeg mrzi i crnim jedom kalja bistru vodu.

Po treći put rastavi se oganj.

Stoji izba, izba otvorena, a u njojzi čedo uspavano. Al dohodi, koji se s ocem vraži — nož potajni nad kol'jevkom, sinu.

Tako otkri i rasvijetli grijeho svoje, k'o pokajnik skrušen. i prođe brod gorući uz trijem nebesa.

A dijete se Lukre teško zamislilo. Priklopilo očice od svjetla i od žara strahovita, ali ponajviše od jedne misli čudnovate. Jer se u duši djeteta ukazaše polja i dolovi, koje dobro znade, i ravnica crna i psi krvoločni i čaglji i risovi i lavovi okaljanih griva i zlo po zlu još gorem gdje se valja — i opačine bez broja i ljudost bez kraja, gdje vlada nekažnjena, ukaza mu se. — Zato upita dijete šapćući:

— „Azraile, o Azraile, ovo li su tri najteža grijeha na zvijezdi, koja izgibe?“

Ali se učini tužno lice u Azaila, koji smrt raznosi i on uskliknu:

— „Oj bezumni i sinovi plemena bezumnoga! Vi zar znate mjeru mjerit' grijehu? Vi zar znate, kad je kupa puna? Ili znate, kad će oganj doći, i jeste li istog ognja vrijedni?“

Ne dokuči dijete riječi Azrailovih, no ga ipak strah uhvati: propast će nešto, što mu je srcu priraslo. Opustilo dijete tužno glavicu, niza trijem nebesa pogledalo.

A ono se k njima diže sićušna i nježna kruglja kao zrnăšce od sedefa. Prekrasna je u naredu svome: ogrnula se vezom pisanim, onizala se zelenim draguljem, modar dragulj oko pasa vije — a nad svima alemovi blješte. Zelen dragulj: šuma šumovita, modar dragulj: ono more sinje, alemovi: po gori

sn'jegovi. Razdragalo se dijete, gdje ugleda ono, što mu srcu najблиže, i još se djetetu suze podigoše, jer se sjeti: ima tamo negdje i rudinica mala, na rudini kućica pod trešnjom, oko kuće kupine u cvijetu.

Te se djete milo Azrailu moli:

— „Azraile, oj sađimo! Sačuvaj mi ovaj svijet od suda strašnoga.“

Razape krila Azrail, krila velika i moćna. Spustiše se tiho i lagano u dubine bez mjere i kraja, sve bliže zrnašcu od sedfa, sve bliže kuglji prekrasnoj, što se okitila k'o nevjesta mlada.

III.

Al nevjestica Suncu prekrasna i mila, što je bliža, sve se grđa kaže. Iz blizine vidiš: posule je pjege, što se puše, posule je rane, što žare. Po morima opaćina roni, uza stranu opaćina gmiže, niza stranu opaćina ljeze, u oblake opaćina pršti. Zadimila se prašinom i čađom, a telekom krvavijem jeći.

Zgrozilo se dijete milokrvno, pa otkrenu lišće prestravljen:

„Oj, zapali Azraile ovo, zapali!“

Nasmija se Azrail, a uze baklju goruću, što je nošaše, i prikući je k Zemlji. A strašno bi pogledati i slušati gdje smrt se tako Zemlji smije.

No vidi čudo, dijete milokrvno! Kao trula građa zacmilji Zemlja okaljana, pa zapršti i opeta zacmilji — i gle! ognja ne bi nikakvoga.

— „Gle, dijete, ovo trulež je i izmet i gnjiloća sama. Gledaj, ovo ni gorjeti ne može!“

Ter gnjev pravedni ovlada Azrailom i okrene baklju plamenitu i zamahnu silom volje božje i spusti je upopreko Zemlje.

Užasnu se dijete Lukre, strese se kao prut na vihru, nestane mu vida i sluha, samo još vidje, gdje se od Zemlje rasprsnu, razleti ono nešto crnog trunja — i gdje propade širom u širinu . . . . .

I nestade Zemlje, i Azaila nesta; i učini se praznina na onome mjestu u Miru. I ništa ne osta na onome mjestu doli tkiva tanašnog i krasnog: paučine srebrenaste, a na njozzi malo d'jete Lukre. U djeteta srdašce, što bije: gore dolje! gore dolje!

* * *

Sanjaš Lukre, dakako da sanjaš! A kad se preneš izmoren od teškog sna, naći ćeš se, gdje ležiš na mokroj travi pod osamljenim hrastićem; osamljen hrastić, osamljen ti!

Ne mari! Ostavi dušu svoju neka počiva, kako joj se sanjalo, na tkivu čudesnom i tankom, na paučini srebrenastoj, jačoj od svega ostalog stvora. Ti sam si satkao niti njezine, jer vjeruješ da treba bratu da okitiš čelo, jer pojš žednoga vraga svoga, jer vrata svoja bez straha i bez zavisti otvorena držiš i danju i noću. — Ostavi bez straha dušu svoju, da počiva na tom tkivu!

Pa kad na iznemoglom razboju ljudstva dio sa dijelom ostane bez veze, kad jedino crno trunje preostane, vrludajući bezglavo nad garištem zemlje, tad će svijet tebe potražiti.

Potražit će svijet tebe, Lukre, koji likuješ nad vječnom pravdom i nad ljepotom vječnom, tebe, koji se kiniš rad nepravde i boli, tebe, koji si spasao srce svoje, pobjegavši s njime u tanašno i čisto tkivo djetinjstva.

Ti ćeš, Lukre, biti srce zemlje prekaljene!

Po tebi, djetetu u duši svojoj, zakucat će na zemlji i opet prava spoznaja, kucat će u sklad sa najvećim zakonom svega što je stvoreno, kucat će kao srdašce u čistom zrncu sedefa spoznaja pravde i nepravde! Gore, dolje! Gore, dolje!

NE, MOJ SVIJET NIJE RAKA.

NE, MOJ SVIJET NIJE RAKA.

(Uskrs 1922.)

Ne, moj svijet nije raka
Oko koje život kruži,
Moj je svijet polje silno.
Raspupalo, rascvjetalo,
Na kom Bog se sa mnom druži.

Ne, moj svijet nije raka,
Rastvorena koja čeka,
I put koje neminovno
Treba hrlit drhtajući
Od začetka svoga v'jeka!

Moj je svijet divna šetnja:
Čudesnim po livadama
Ja o božjoj idem ruci,
Njeg'va staza s mojom stazom
Usporedo puca sama.

Tihom stopom kroz čudesna
Prolazimo mi u dvoje;
S naše družbe razdragano
Pozdravlja nas sve stvorenje,
I divote niže svoje:

Iz daleka talas vesne,
Preko polja k nama kreće,
Nečujnim i silnim valom
Grli polje sve to šire,
I polaže b'jelo cv'jeće.

NE, MOJ SVIJET NIJE RAKA.

Gledam — i Bog sa mnom gleda
Te se blago na me smije:
„Tebi d'jete cv'jeća treba,
„Ti ga uzmi! — Pamti samo:
„Ta krasota ništa nije!

S drugog kraja vihor srlja,
Uzburkane magla mete —
Tutanj, lom i tres i groza,
Crni mrak i žica plamna
Što se b'jesna kroz mrak plete.

Slušam i Bog sa mnom sluša
Kroz mrak blago mi se smije:
„Pusti divnu stravu groma
„Do dna srca! — Pamti samo:
„Ta strahota ništa nije!“

Kroz čudesa dalje greduć
Svetu Patnju susrećemo:
Bol svih majka, muku djece,
Suze starca i put strašan
Stradanje kud luta n'jemo.

Stojim — a nad moju glavu
Bog polaže ruke dvije:
„Podi k njima. Al' ne plači,
„Jer je Patnja dar jedini
„Iz kog iskra živa bije.“

Tako plaho srce moje
Na svom putu v'jek na novo
Zanosi se, klikće, ljubi,
Strepi, žali — al mu pokoj
Uv'jek vraća Božje slovo.

NE, MOJ SVIJET NIJE RAKA.

Ne, moj svijet nije raka
Otvorena koja čeka,
I put koje neminovno
Treba hrlit drhtajući
Od začetka svoga v'jeka.

Ja i ne znam što je ono
Što u raku može saći?
Zar međ zemljom, cv'jećem, suncem,
Izmjena gdje vječna kruži,
Ne ću i ja mjesta naći?

Dušu svoju još za živa
Spustit ću u Božja njedra,
A mog žića sile krhke
Lasno li će na svom valu
Jednom odn'jet proljet vedra!

Sadržaj.

	Strana.
I. Omladini o idealima	3
Predgovor	21
I.	
1. Slovinska polja tiha (pjesma)	25
2. Pogled na jug	32
3. Domovini (pjesma)	33
4. Opatija	34
II.	
5. Ni u koga	41
6. Ide mati (pjesma)	44
7. U brzovlaku	47
8. Nostalgija	48
9. Angelus	65
III.	
10. Svetovid (pjesma)	69
11. Faust	70
12. Na dočeku života (pjesma)	74
13. Prva ispovijed	75
14. Košute (pjesma)	77
15. Nova Aquilae 1918.	79
16. Ne, moj svijet nije raka (pjesma)	87

UDRUŽENJE ZA UNAPREĐIVANJE
DJEČJE KNJIŽEVNOSTI.